

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

<i>Tom S. Vadholm</i> Norske kommunevåpen i 100 år.....	33
<i>Ivar Leimus</i> Revals våbener og segl.....	47
<i>Bertil A. Fosell</i> Claus Podebusks og Anne Krognos' våbenanetavler	58
<i>Kolbjørn Ekkje</i> Et Bagge-våben med vann-bagger?.....	69
Heraldica varia	73
Heraldisk litteratur siden sidst	77

Dette hæfte er udgivet med støtte fra Alfred Goods Fond.

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brug.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). Egentlige artikler skal være forsynet med et kort resumé på engelsk, tysk eller fransk.

Noterne markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, noterne skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

Billeder: Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumeets sprog.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrekturen foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvingende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatterens navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Artikler modtages helst på diskette sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Disketten bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddelinger, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. Noterne følger samlet sidst efter teksten. Diskette leveres som WP 5.1, ASCII-format eller MacWrite.

Norske kommunevåpen i 100 år

Av Tom S. Vadholm

Dobbelt hundreårsjubileum

“I 1898 ble tre byvåpen – for Ålesund, Lillehammer og Holmestrand – godkjent ved kongelig resolusjon. Godkjenningen representerte en nyhet på flere måter. Det var første gang statsråd behandlet slike saker, og det var første gang Riksarkivet ble benyttet som sakkyndig instans før den formelle godkjenningen fant sted.” Slik innleder avdelingsdirektør Knut Johannessen i det norske Riksarkivet et hefte kalt “KUNST med kongelig resolusjon”, utgitt i anledning av en liten utstilling av kommunevåpen i Riksarkivet og som varte fra 23. oktober 1998 til 31. januar 1999.

I 1898 ble også Hallvard Trætteberg født. Han regnes som den store reformatoren av offentlig heraldikk i Norge. Trætteberg døde i 1987, og en nekrolog var inntatt i HT Bind 6, nr. 57, forfattet av Hans Cappelen på vegne av Norsk Heraldisk Forening. Det er naturlig at man ved et slikt jubileum tillater seg å se tilbake og foreta en evaluering av det som har skjedd. Men først en kort historisk gjennomgang.

Mens man kjenner byvåpen fra andre land langt tilbake, også fra Danmark og Sverige, kjenner vi bare bysegl fra gammelt i Norge, de eldste fra slutten av 1200-tallet. Ingen av disse inneholdt heraldiske skjold eller motiv. Vi vet ikke om noen byer hadde våpenmerker i tillegg til seglet. Sannsynlig fantes det ikke, da ingen kilder sier noe om dette. Hos Johann

Siebmacher finnes riktig nok et kart hvor det ved Oslo er plassert et blått våpen med en sølv nøkkel mellom tre gull tårn (2, 1). Mye taler imidlertid for at dette er fri fantasi i mangel av et faktisk merke. Fra 1600-tallet kom noen bysegl med motiv som kunne vært hentet fra et skjold, men var det neppe.

I midten av 1800-tallet begynte noen å lage oversikter over norske bymerker, hvor de omgjorde seglmerkene til fargede våpen. Resultatet av dette ser vi f.eks. i Oslos våpen med helgen (det fremstilles nå vanligvis i rund seglform), og i Trondheims våpen med konge og biskop, typiske seglmotiver. Byene selv fikk først interessen fra 1880- og 90-årene og ut over i det tyvende århundre. Nå er det ikke helt riktig å si at det ikke tidligere fantes byvåpen, til og med kongelig godkjente. I boken Norges kommunevåpen skriver

Trondheims våpen som er dannet av byens gamle segl.

The coat-of-arms of Trondheim is based upon the city's old shield.

Knut Johannessen at både Kristiansund og Molde allerede i 1742 i sine privilegiebrev fra kong Christian VI fikk fastsatt at byen skulle "føre et Vaaben, ...", hvortetter følger beskrivelsen av våpnet.

Våpen for landkommunene, såkalte herredsvåpen, er imidlertid et nytt fenomen. Noen få drøftet det allerede i mellomkrigstiden. Et par små byer som ble slått sammen med omliggende kommuner og mistet bystatusen, beholdt det gamle våpen for den nye kommunen.

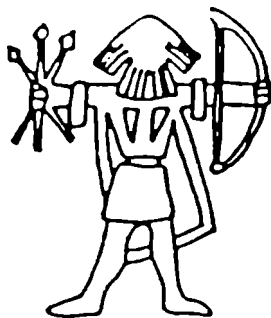
Omkring 1970 var det imidlertid bare 12 av de da ca 400 landkommuner som hadde våpen. Det var først da Kommunenes Sentralforbund i 1976 laget normalforskrifter for bruk av kommunevåpen, at utviklingen tok fart. Fra 1980 til 1984 kom det 85 nye våpen, og de neste fem årene nesten 200. Innføringen av kommunevåpen på veiskilt ved kommunegrensene i 1985 og ikke minst boken Norske Kommunevåpen utgitt av Sentralforbundet i 1987 (med tilleggshefte i 1988), satte fart i de fleste av de gjenværende kommuner.

De siste fem årene er bare fem nye våpen godkjent. Det er nå bare fem kommuner i Norge som ennå ikke har et merke i skjoldform. Enkelte våpenmerker er imidlertid ikke offentlig godkjent. Flere av disse er lite i overensstemmelse med god heraldikk, noen imidlertid slik at de fleste heraldikere ville godkjent dem – bare ikke det norske riksarkiv. Det kommer jeg imidlertid tilbake til. Gamle byvåpen aksepteres dog på grunn av alders tids bruk. Nå er den viktigste jobb gjort. Nye våpen skyldes nå stort sett fusjon (eller fisjon) av kommuner eller ønske om forenkling av gamle våpen.

Godjenningsordningen

Som nevnt ovenfor fantes allerede tidlig en ordning med at byene fikk privilegiebrev fra kongen i København, hvor det også kunne fastsettes et Vaaben. I det nye, demokratiske Norge, grunnlagt i 1814, har vi ikke hatt noen annen godkjenningsordning enn den som ble innført i 1898. Det er den som i hovedtrekk fortsatt gjelder. Våpnene godkjennes ved kongelig resolusjon fattet i Statsråd under kongens ledelse. Alle statsrådsaker forberedes av et departement. For kommunevåpen og fylkesvåpen har det de siste 50 år vært Det kgl. kommunal- og arbeidsdepartement (fra 1998 Det kgl. kommunal- og regionaldepartement). Men hele tiden har det vært Riksarkivet som har vært den egentlige saksbehandler, og departementet har alltid godtatt uttalelsene derfra om godkjenning eller ikke.

Det er ikke noe påbud om at man skal ha statlig godkjenning av et kommunevåpen. En kommune kan benytte hva det vil. Noen kommuner samt én fylkeskommune (Møre og Romsdal) har således ikke statlig godkjente våpen. Det heter seg i for-

Ullensakers logo, den norrøne guden Ull.
The logo of Ullensaker, the Teutonic god Ull.

skriftene om veiskilt at det angitte våpen skal være godkjent av kongen, eller være et eldre byvåpen. Dette blir imidlertid ikke håndhevet. Ved grensene til Ullensaker i Akershus kan man til og med se en sort strektegning av guden Ull i hvitt kvadrat. For noen år siden ble det fremsatt et forslag om at kommunevåpen bare skulle fastsettes av departementet, og ikke av kongen i Statsråd. Det ryktes at kong Olav V personlig gikk i mot det, og at han skal ha sagt at fastsettelse av kommunevåpen var det morsomste man behandlet.

Norge har ingen statsheraldiker. Det er det departement som har hatt ansvar for kommunene som har besluttet at det skal være Riksarkivet som i praksis bestemmer. Ordningen gjelder derfor bare kommuner og fylkeskommuner. Riksvåpnet, kongeflaget og andre rikssymboler sorterer under Det kgl. utenriksdepartement. Det har sine egne konsulenter, for tiden særlig ambassadør Lars Tangeraas. Militære avdelingsmerker sorterer under Det kgl. forsvarsdepartement som særlig benytter generalmajor Thorbjørn Bergersen som konsulent. Her satte Riksarkivet seg utenfor i 50-årene på grunn av sin puritanske praksis. Så fikk man en utvikling av regimentsmerker fjernt fra den heraldiske stil. Bergersen har i de senere år gjort et stort og fortjenestefullt arbeid med å gjeninnføre heraldikken i forsvaret.

Andre offentlige organer som f.eks. direktorater og "verk", samt organisasjoner, bedrifter og privatpersoner, har ingen offentlig instans hvor de kan få råd og veiledning, og langt mindre registrering eller godkjenning. Norsk Heraldisk Forening (NHF) har derfor funnet det riktig å opprette et såkalt "Rådgivende utvalg" som

kan gi råd og veiledning til offentlige og private, men som ikke påtar seg idégivning eller kunstnerisk utforming. Det var meningen at Lars Tangeraas skulle være formann, men da han gikk over fra å være protokollsjeff i Oslo til å være ambassadør i Abidjan, ble han i stedet korresponderende medlem. Blant medlemmene er også generalmajor Bergersen, mens det foreløpig ikke har lyktes å få noen fra Riksarkivet med. Undertegnede ble oppnevnt som formann da Tangeraas flyttet, mens tidligere formann i NHF, advokat Hans Cappelen, er utvalgets viseformann.

Utviklingen av Riksarkivets heraldiske regler

Ved et 100 års jubileum er det som sagt naturlig at man tillater seg å se tilbake og foretå en evaluering. Det er svært mye godt å si om norske kommunevåpen, men også noe som etter min mening er betenkelig ut fra en heraldisk vurdering. Før man går inn på detaljene, må man imidlertid se på hvordan Riksarkivet har operert. I jubileumsheftet sies det at "Riksarkivets oppgave i forbindelse med godkjenningen var å se til at fremstillingen var heraldisk riktig, dvs. i overensstemmelse med reglene for våpnenes innhold og utførelse". Med et visst forbehold vedrørende ordene "og utførelse", lyder dette opplegg meget vel i ørene hos genuint heraldisk interesserte. Men hva er "reglene for våpnenes innhold"?

Her kommer den andre 100 års jubileanten, Hallvard Trætteberg, inn i bildet. Han begynte som heraldisk kunstner å tegne byvåpen allerede som ungdom tidlig på 1920-tallet, og laget også forslag til våpen for alle de norske fylkene, etter oppdrag

fra Norges Bondelag. I slutten av 20-årene ble han ansatt i Riksarkivet hvor han ble til han sluttet omkring 1970. Etter hvert var det han, og ingen annen, som bestemte hvilke regler som skulle gjelde for norsk kommuneheraldikk. Han utviklet etter hvert det som et sted i heftet kalles “de nye reglene”. Han mente å legge vekt på “å gjenskape kvalitetsheraldikk på middelaldergrunnlag, etter det gamle kravet til enkelthet”. I 1938 skrev han en artikkel i det svenske Meddelanden från Riksheraldikerämbetet hvor han trakk opp seks grunnregler om tinkturer. Han aksepterer bare seks. Foruten metallene gull og sølv, var det fargene rødt, blått, sort og grønt, og i parentes tilføyer han at grønt burde sjelden forekomme. Purpur og pelsverk syntes uakseptabelt. Han fastslo også at våpnet bare skal inneholde to tinkturer unntatt i helt spesielle tilfelle. Bevæpning og kroner etc. aksepterer han dog i en annen tinktur.

Trætteberg utviklet stadig sitt syn på “de heraldiske regler”. I sine tidligere arbeider hadde han våpen med mer enn to tinkturer, og den heraldiske flatestil han la vekt på i sine tegninger, kom også først etter hvert. I 1939 godkjente han byen Notoddens våpen med en kombinasjon av et heraldisk og et alminnelig motiv, en påle dannet ved bølgesnitt (en elv) hvorfra fire lynstråler, men bare tinkturene sølv og blått. Senere mente han at det i nye våpen bare skulle være ett motiv.

Etter at han sluttet i Riksarkivet omkring 1970, var Trætteberg fortsatt aktiv som heraldisk rådgiver – like til sin død i 1987. Riksarkivet har fortsatt å legge seg på de etter hvert strengeste regler, kanskje med ett unntak. To ganger har

man akseptert kommunevåpen med hermelin, første gang for Ørskog i 1983. Jeg vet ikke om Trætteberg ble konsultert.

Trætteberg var i utgangspunktet kunstner og ikke historiker. Jeg synes at hans og Riksarkivets “regler” til en viss grad bærer preg av det, selv om det er liten tvil om at få i Norge har studert heraldiske kildebeskrifter så grundig som Trætteberg. I forbindelse med hans utforming av den norske riksløven i 1939 sa han at den “bygget på stilfølelser felles for nåtidens og bl.a. perioden ca. 1000-1280/1300”. “Nåtiden” var den gang “funksjonalismen”, og Trættebergs løve er derfor ofte kalt “funksisløven”. På mange måter kan vi si at denne uttalelse i vid fortolkning inneholder det meste av Trættebergs og Riksarkivets program.

Trætteberg og Riksarkivet har høstet mye ros, men også en del ris. Rosen har først og fremst vært gitt av heraldisk kyndige personer i inn og utland. Det har særlig vært fokusert på at man i Norge har fått så mange enkle og klare kommunevåpen, og som ikke bryter med de gamle, heraldiske prinsipper. Dessuten har Trætteberg med rette fått æren for å gjeninnføre den heraldiske flatestil. Her har han hatt en positiv påvirkning, ikke minst i Sverige.

Kritikken er kommet fra to kanter. Kommuner som ikke har fått godkjent et våpen som de av lokale grunner gjerne ville ha, har kritisert den strenge praksis. Men denne kritikk har ofte vært ført av heraldisk ukyndige, og har vært preget av det. Imidlertid har det også kommet kritikk fra heraldisk hold. Man har særlig ment at reglene var for rigide både i forhold til den heraldiske praksis i norsk og

internasjonal middelalder, og dessuten i forhold til den heraldiske utvikling en har hatt, og som man til en viss grad må ta hensyn til.

Sammen med berømmelse, gir den svenske statsheraldiker C. G. U. Scheffer i 1958 også en forsiktig imøtegåelse av prinsippene. Lars Tangeraa, Utenriksdepartementets heraldiske rådgiver, har i noen avisartikler kritisert enkelte av Riksarkivets "regler" som uhistoriske. Ved den internasjonale genealogiske og heraldiske kongress i Ottawa 1996 holdt den nå nylig pensjonerte svenske statsheraldiker Clara Nevéus et foredrag om "Interaction in Heraldry between Norway and Sweden". I sin fremstilling ga hun uttrykk for at hun mente at en del av Trøttestad og det norske Riksarkivets regler var for strenge og gikk ut over heraldikkens anerkjente prinsipper – at de var mer katolske enn paven, som en av tilhørerne konkluderte med.

Karakteristisk for Riksarkivet etter Trøttestads tid, er imidlertid at man har lukket seg inne i sitt elfenbenstårn. Man blander seg sjelden med det heraldiske miljø utenfor, hverken det meget begrensede i Norge eller det større internasjonalt. Man tar også nødig til motmæle der det kunne latt seg gjøre. La oss nå imidlertid se på resultatene av Trøttestads og Riksarkivets arbeid gjennom 100 år.

Generell evaluering

Når man skal se på resultatet fra de 100 år, er det naturlig, ikke minst i et nordisk heraldisk tidsskrift, å sammenligne norske kommunevåpen med tilsvarende i andre nordiske land. De fleste heraldikere vil vel si at Norge kommer betydelig heldigere ut enn både Sverige, Danmark og Island, i et

hvert fall dersom vi ser bort fra Sveriges vakre landskapsvapen og de danske amtskommuners. Selv om det er mange vakre og heraldisk fine kommunevåpen i disse land, er det alt for mange som er overfylt med symboler, av og til av svært naturalistisk og uheraldisk karakter.

Hovedgrunnen til det er imidlertid, slik jeg ser det, at man i disse tre landene ikke har hatt en institusjon med den makt, om enn uoffisielle, som det norske Riksarkiv i realiteten har hatt. Det svenske Riksarkiv med sin statsheraldiker har bare rådgivende status. Man kan (fra 1974 i Patentverket) få registrert et kommunevåpen i strid med de råd som gis, og statsheraldikeren forsøker derfor ofte å kompromisere for å få et best mulig resultat. Noe tilsvarende var vel tilfellet med Statens heraldiske Konsulent i Danmark for de våpen som skulle godkjennes av Indenrigsministeriet. Nå skjer registreringen stort sett av Patentverket som i 1993 bekjentgjorde at registrering ikke kan skje av "et mærke, der afviger fra grundlæggende heraldiske principper med hensyn til udformning og farvevalg". Det er det danske Rigsarkivet som nå fungerer som heraldisk konsulent, men bestemmelsen fra Patentverket er så ny at de fleste våpen allerede var registrert.

Når finske kommunevåpen av flere er gitt førsteprisen i Norden, skyldes det antakelig ikke minst at man der fikk Lagen om kommunvapen i 1949. Loven fastslår at våpnet bør stadfestes av Ministeriet för inrikesärendena for å betraktes som offisielt, at "kommunvapnet skall vara utfört med iakttagande av allmänna heraldiska regler", samt at Inrikesministeriet "äger införskaffa riksarkivets utlåtan-

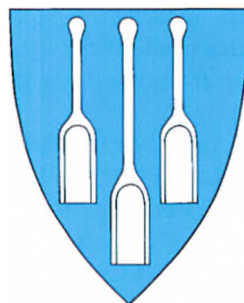
de" innen stadfestelse av våpnet kan skje. Dessuten oppsto i Finland et godt samarbeid mellom de to kommuneforbundene (det finske og det svenske) og grafikerforbundet, med god heraldikk som felles mål.

Den moderne finske kommuneheraldikk er rik, spenstig og særpreget, og bygger på gode, heraldiske prinsipper. Man har ikke laget særregler slik som i Norge, f.eks. at det bare må være to tinkturer og ett motiv. Men det har ikke medført at våpnene er så overfylte og med lite heraldiske motiver som mange svenske og danske. Kombinasjoner av heraldiske og/eller alminnelige figurer er ofte benyttet, men på en enkel og smakfull måte. Også noen heraldiske nyskapingner er blitt en suksess. Jeg sikter særlig til snittene "granskura" og "grankvistskura".

Sammenlignet med finsk, synes jeg norsk kommuneheraldikk blir mer tam og stereotyp. Jeg tror det særlig skyldes de særregler man har laget seg. Jeg sikter da til tinktur- og motivvalgene og ikke til den kunstneriske utforming. Man må jo skille mellom fastsettelsen av et våpen og den kunstneriske utforming av det enkelte eksemplar – en nyansering jeg ofte savner, selv hos enkelte heraldisk kunnskapsrike. Forholdet mellom blasonering og tegning kommer jeg imidlertid tilbake til nedenfor.

Begrensningen i antall tinkturer og motiv

Det som fra heraldisk hold særlig har vært kritisert, er den etter hvert selvpålagte begrensning med bare to tinkturer og ett motiv. Riktig nok har Riksarkivet etter hvert også godkjent pelsverk, og grønt er

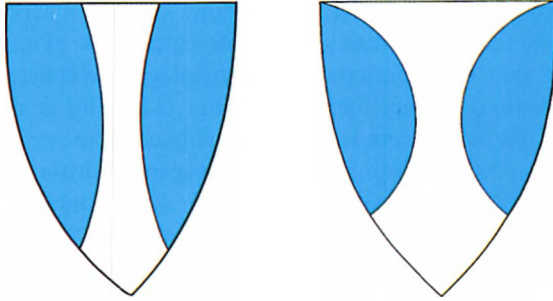

Loms våpen, tre "skjeltrekor", inhule trespader til å spre vannet utover åkrene.

The coat-of-arms of Lom, three "sheltreks", hollowed wooden spades to scatter the water over the fields.

etter hvert blitt en vanlig farge. Men hvorfor man ikke kan akseptere purpur, er meg en gåte. Man kjenner riktig nok ingen norske middelaldervåpen med denne farge, men så er det da også et meget lite antall våpen fra denne tid man kjenner tinkturene på. At purpur kan ha forekommet er vel høyst sannsynlig, om enn ikke ofte. Det er i alle fall en alminnelig godkjent farge i heraldikken.

Begrensning av antall tinkturer gir seg selv når man bare kan ha ett motiv. En slik motivbegrensning medfører at man stadig må lete etter nye motiver. Nå skal man ikke alltid være redd for et i heraldikken hittil ukjent motiv – men det må være beskrivbart og lett gjenkjennelig. I Norge har man derimot fått all landets mer eller mindre merkelige landbruks-, skogbruks- og fiskeredskaper, ofte nesten umulig å beskrive på en måte så våpnet kan tegnes etter blasoneringen. Vær så god å tegne våpnet til Lom kommune i Oppland; "På blå bunn, tre sølv skjeltrekor". Det hjelper ikke å ha norsk som morsmål. Som en kuriositet kan nevnes at Sentralforbundets

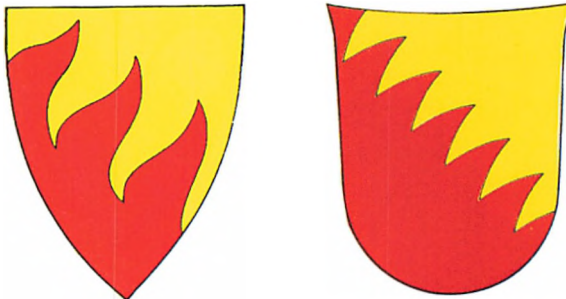

Kvams og Klæbus våpen, forskjellig blasonering med ens resultat.
The coats-of-arms of Kvam and Klæbu, a different blazoning with similar result.

bok med norske kommunevåpen en gang skal ha blitt vist en embetsmann i Sovjetunionen, hvor heraldiske våpenskjold som kjent var forbudt. Men slike våpen, med arbeideres og bønders redskaper, det kunne han nok ha tenkt seg.

Verre er det at man lett får kollisjon med andre våpen, både i Norge og internasjonalt. Et eksempel er Kvam kommune i Hordaland: "I blått ein innsvinga sølv stolpe" og Klæbu kommune i Sør-Trøndelag: "I sølv to buede blå flanker". Sør-Varanger kommune i Finnmark har "Skrå-delt av gull og rødt ved tretunget flamme-snitt", hvilket kolliderer med det ni år

eldre våpnet til Solrød kommune i Roskilde amt, som riktig nok normalt benyttes med ca. seks tunger (ulvetænder). Nå er jo ikke slike kollisjoner noe nytt i heraldikken. Se f.eks. det svenske landskap Ångermanlands lakser og den danske byen Nibes sild, begge gamle våpen med tre sølv fisker i blått, den midterste sinistervendt. Fra 1941 har Ångermanland i blasoneringen at laksenes bevæpning skal være rød. Men i moderne tid, med våre informasjonsmuligheter, burde man jo forsøke å unngå åpenbare kollisjoner med registrerte våpen innen et så lite område som Norden.

Sør-Varangers og danske Solrøds våpen, igjen en våpenkollisjon.
The coats-of-arms of South Varanger and Danish Solrød, again a heraldic collision.

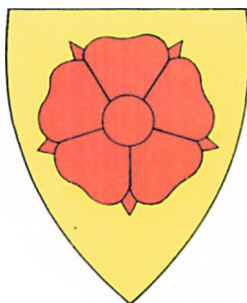
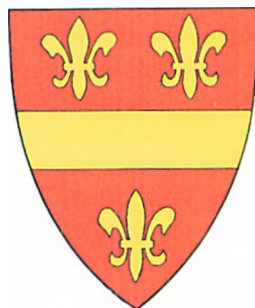
Med en regel om bare ett motiv og to tinkturer i hvert skjold, mister man de mange muligheter som kombinasjonene gir, og som kan være vesentlige for en kommune. Ofte vil det nettop være kombinasjonen av to forhold som ønskes symbolisert. Man utelukker også alle de kjente, heraldiske begrep som for eksempel “på bund bestrødd med ...”, “tredelt ved gaffelsnitt”, “fast på delingen”, “belagt med”, “herover”, “av motsatt tinktur” osv. Med sine tre tinkturer og to motiver, løve og øks, ville det norske riksvåpen ikke kunne godkjennes.

I jubileumsheftet er det anført at “Et ekstra argument for det usammensatte

motiv var at primærkommunen gjennom sitt våpen skulle gi uttrykk for at de var de grunnleggende enheter i offentlig forvaltning”. Merkelig er det da nesten at det uten unntak bare er ett motiv i hvert fylkesvåpen. Til tross for at Akershus fylke består av tre adskilte regioner rundt Oslo, ble motivet fra Siebmacher med nøkkel og tre tårn uten videre forkastet fordi det var to motiver.

Bruk av gamle slektsvåpen

Riksarkivet godtar ett unntak fra sine spesielle regler om ett motiv og to tinkturer. Det godtar nemlig originale våpen fra middelalderen. Det betyr at man

Våpnene til Ørland, Ullensvang, Sørum og Våler (i Østfold) er stjålet fra de gamle slektene Rømer, Aga, Sudreim (Roos af Hjlemsäter) og Bolt.

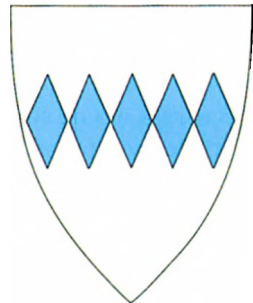
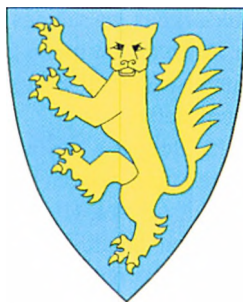
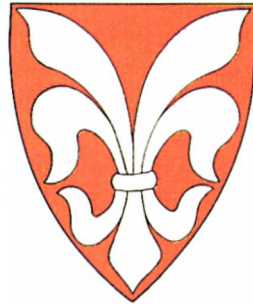
The coats-of-arms of Ørland, Ullensvang, Sørum and Våler (in Østfold) are stolen from the old families of Rømer, Aga, Sudreim (Swedish Roos) and Bolt.

aksepterer uendret bruk av gamle slektsvåpen, uten brisering, for kommuner hvorfra slekten stammer eller har hatt en tilknytning. Det gjelder f.eks. Ørland kommune i Sør-Trøndelag med Rømerættens kontraskrådelte skjold i sølv og sort, Ullensvang i Hordaland med Agaættens bjelke mellom tre liljer, Sørum i Akershus med Sudreim-ættens røde rose på gull bund, Våler i Østfold med Boltættens kløvde skjold med halv lilje på delingen og to sparrer, Vang i Oppland med Sigvat på Leirhols ættevåpen med tre sverd og liljebord og Vestre Slidre i Oppland med gudbrandsdølen Guttorm Eirikssons ættevåpen (som også fantes i

Slidrekirken) med sjøblad og taggesnittbord.

Selv om de fleste av disse ættene ikke har kjente agnatiske etterkommere i dag, er det merkelig at kommunene bare kan anta et av disse som sitt eget, uten brisering. Ett av våpnene er imidlertid fortsatt i bruk i Sverige og Finland. Slekten Roos af Hjelsäter skal være en agnatisk gren av den uradelige Sudreim-ætten, og har alltid brukt våpnet med rød rose på gull bund.

Noen kommuner har derimot tatt utgangspunkt i ættevåpen fra middelalderen, men med små endringer. Det er som regel blitt utmerkede resultat. Her kan nevnes Troms fylkeskommune med

Våpnene til Troms fylke, Sveio, Giske og Solund er middelaldervåpen med små endringer, utmerkede resultater.

The coats-of-arms of Troms County, Sveio, Giske and Solund are mediaeval coats-of-arms with small alterations and excellent results.

Bjarkøy-ættens griff, men uten bord, Sveio kommune i Hordaland med Dal-ættens kløvde lilje, men uten stjerne, Giske i Møre og Romsdal med Giske-ættens løve, men uten sverd (fordi 6. armédivisjon i Nord-Norge allerede hadde tatt Giske-ættens uendrede skjold!) og Solund i Sogn og Fjordane med Losna-ættens blå spissruter i sølv, men bare de fem vannrette rutene, ikke de loddrette som danner korsformen. Disse våpen er blitt blant de aller beste, med gode heraldiske motiver uten plagiater.

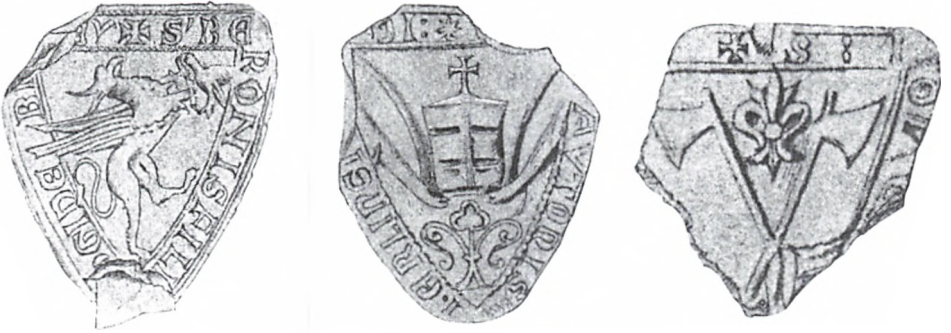
Fleire av de middelaldervåpen som er brukt uendret innholder som nevnt mer enn ett motiv, Bolt-ættens endog to felt og tre tinkturer. Dette viser imidlertid at man i Norge allerede i middelalderen hadde våpen med flere motiv og mer enn to tinkturer. Heraldikken kan ha kommet til Norge i kong Magnus 5 Erlingssons regjeringstid (1161-1184), og var i hvert fall kjent i kong Sverres tid (1184-1202). Vi kjenner nesten ingen norske våpen fra de aller første år. Men fra slutten av 12-hundretallet (fra 1286) kjenner vi flere fra segl (som regel med ukjente tinkturer). Av slike med flere motiv kan nevnes lendmann Bjarne Erlingssøns griff og fugl (1288), lendmann Gaute i Tolges armer og hjelm (1288), Jon Kollrs øks og lilje (1297) og Bratt på Bjølstads øks og sverd (før 1300). Siden flertallet av våpene fra denne tiden har flere motiver, er det lite trolig at det plutselig oppsto akkurat da, og ikke var vanlig langt tidligere på 1200-tallet. Man må således fastslå at det ikke er noe belegg for at man bare brukte ett motiv (og to tinkturer) i de første vel 100 år med heraldikk i Norge (som nevnt angav Trætteberg perioden 1000-1280/1300).

Blasonering og tegning – heraldiske merker eller varemerker

Til slutt vil jeg ta opp et forhold som sjelden drøftes, men som jeg synes er av stor betydning. En vesentlig forskjell mellom heraldiske merker og varemerker eller såkalte "logo", er at de heraldiske merker fastsettes ved en beskrivelse (blasonering). De kan kunstnerisk utarbeides i forskjellige former og stiler så lenge man følger den fastsatte blasonering, i visse tilfelle skal de også speilvendes. Varemerker fastsettes derimot en gang for alle ved en tegning, og må brukes uforandret fra denne.

I den omtalte boken Norske Kommunevåpen, hvor advokat Hans Cappelen og Riksarkivets avdelingsarkivar Knut Johannessen var redaktører, skriver Cappelen følgende: "Hvert våpen kan gjengis på flere måter, og ikke bare slik vi ser det her. Vi snakker om våpnenes innhold til forskjell fra deres form. Mens innholdet er fast, kan formen veksle. Derfor kan vi si at våpnet «er» innholdet og ikke den enkelte avbildningen i tegning, maleri, gravyre, broderi osv." Cappelen har selvfølgelig helt rett, men det virker som om Riksarkivet, og således Knut Johannessen, er av en annen mening. Jeg vil i den forbindelse vise til enkelte uttalelser i jubileumsheftet.

Et sted står det at "Beskrivelsen blir selve prøvesteinen på at motivet holder heraldiske mål. Hvis det ikke kan beskrives med heraldisk terminologi, kan det heller ikke oppnå godkjenning. Tegningens funksjon er strengt tatt å vise et eksempel på godkjent utførelse av våpenbeskrivelsen". Så langt er vi helt enige. Men flere steder i heftet synes man å

Våpnene til Bjarne Erlingsson, Gaute i Tolge og Jon Kollr viser at man brukte mer enn ett motiv i Norge i heraldikkens barndom.
The coats-of-arms of Bjarne Erlingsson, Gaute in Tolge and Jon Kollr shows that more than one motive was used in Norway in the childhood of heraldry.

mene det motsatte. Umiddelbart foran står det om Tromsøs byvåpen at Trøtteberg “For at motivet skulle fremstå rent og enkelt sløyfet han også murkronen over våpenskjoldet”. Det virker som om det betyr at for Tromsø er det fastsatt en gang for alle at byvåpenet ikke kan tegnes med murkroner. Litt senere heter det om samme våpen: “Etter heraldisk tankegang stod man fritt til å velge skjoldform, og formen er ikke angitt i våpenbeskrivelsen. Trøtteberg hadde benyttet seg av denne friheten for eksempel i Tromsøs våpen, der han

valgte en form som var spesiell, men passet nettopp til det aktuelle motivet. Med årene ser vi et større innslag av trekant-skjold blant Trøttebergs byvåpen. Denne skjoldformen var mye utbredt i middelalderen, og siden 1905 hadde riksvåpenet hatt slikt skjold.” Det virker som om friheten bare gjaldt inntil tegningen forelå, så var det fastsatt en gang for alle.

Om Nordland fylkeskommunes våpen kan leses følgende: “Nordlands våpen er definert ganske enkelt som en «båt», fordi de heraldiske motivene skal beskrives

Tromsø bys og Nordland fylkes våpen.
The coats-of-arms of Tromsø City and of Nordland County.

generelt. Men båten har hentet typiske detaljer fra nordlandsbåten, overdrevet og forstørret.” Her har det neppe vært meningen at en hver sort, heraldisk båt på gull bunn skal kunne regnes som Nordlands våpen. Båten skal nok være en nordlandsbåt, og tegningen er således nødvendig i tillegg til blasoneringen. Dette bestyrkes ved uttalelsen om at “Ved godkjenningen av våpnet er det bare våpenbeskrivelsen og tegningen som teller”. Jeg mener å ha hørt at kommuner har fått tegninger i retur fordi Riksarkivet ville ha en annen utforming, til tross for at blasoneringen ble godkjent, og tegningen ikke var i strid med denne. At Riksarkivet derimot anbefaler en kommune å bruke en annen og bedre stil, er en helt annen sak. Det vil kunne være helt akseptabelt, ja i mange tilfelle prisverdig.

I de gamle våpenbøker er vanligvis alle våpen fremstilt i samme stil. Det gjaldt også alle samlede fremstillinger av byvåpen, middelaldervåpen, forslag til fylkesvåpen etc. som Trøttestad utarbeidet, senest hans tegning av norske byvåpen i *Hvem Hva Hvor* 1953. Alle skjold har f.eks. samme form. Her synes vi nå å fjerne oss fra det sentrale heraldiske prinsipp om at våpnet i stil skal rette seg etter den omgivelse det er plassert i. I senere fremstillinger er hvert våpen alltid gjengitt i den form som fremgår av tegningen i Riksarkivet, med den følge at det innarbeides den oppfatning at slik må det være. Denne utviklingen ser man imidlertid også i de andre nordiske land som i Sven Tito Achens Danmarks kommunevåbener og i finske Mitä Missä Milloin (*Hvem Hva Hvor*) 1994. I Nevés og de Wærns *Ny svensk vapenbok* har man gjennom-

ført enhetlige stiler for hver av gruppene landskapsvåpen, lensvåpen og kirkelige våpen, men ikke for kommunevåpen. At det unntaksvis kan være ønskelig å se hvilken form den enkelte kommune bruker, f.eks. på sitt brevpapir, kan aksepteres. Men da bør det presiseres at det er det oversikten presenterer.

I 1989 sendte Riksarkivet, på anmodning fra Norsk Heraldisk Forening, et brev til fylkeskommunene om form og stil på kommunenes og fylkeskommunenes våpen ved sammensetninger. Her ble det sagt at man ved slike sammensetninger, f.eks. på et fylkeshus, kunne bruke samme form og stil på alle våpnene. Men så tilføydte man at forutsetningen var at den enkelte kommune samtykket i dette.

At varemerkeoppfatningen er blitt utbredt, fikk vi merke da kong Harald V skulle få sitt serafimerskjold i Riddarholmskyrkan i Stockholm. Det ble nemlig stor oppstandelse i Norge da den kjente kirkekunstner og våpenmaler Bengt Olof Kälde, etter beste heraldiske tradisjon, hadde gitt den norske løven blå bevæpning.

Konklusjoner

Norge har etter hvert fått kommunevåpen som dekker så godt som hele landet, de aller fleste offentlig godkjent av Kongen i Statsråd. Gjennomgående er det pene våpen, og først og fremst enkle og klare, hvilket i seg selv er grunnleggende positivt i heraldikken. De utforminger som benyttes er i heraldisk flatestil, noe som også er en positiv utvikling fra den tredimensjonale praksis man hadde til langt inn i vårt århundre. La dette være hovedkonklusjonen, slik at kritikken ikke over-

skygger det. La det også være nevnt at sammen med våpen godkjennes også flagg som forholder seg til våpnet etter udiskutable, heraldiske prinsipper.

På den negative siden bør imidlertid anføres et par forhold. Det ene er at man har innført den særregel at det bare kan være ett motiv og to tinkturer. Derved utelukker man mange kjente kombinasjonsteknikker fra heraldikken, man reduserer drastisk antall mulige motiv, med en viss ensformighet og sjansen for våpenkollisjon som resultat og man utelukker at to kommuner som slås sammen får bevare sine tradisjonsrike merker i det nye våpen.

Bruk av gamle slektsvåpen burde ikke vært tillatt uten brisering. Særlig forkastelig er det hvor våpnet rettmessig fremdeles blir brukt, selv om det er i andre nordiske land.

Man bør akseptere det heraldiske prinsipp om at våpnet er fastsatt ved blasoneringen, og ikke ved en tegning, og derfor kan fremstilles i forskjellig stil og form. Dette bør man også opplyse om, og moderne våpenoversikter bør gjengi våpenene i samme form, slik man gjorde i de gamle våpenbøker.

Det er beklagelig at Riksarkivet i Norge i så stor grad har isolert seg. Det har så godt som ikke hatt kontakt med det lille heraldiske miljø i Norge, sannsynligvis til skade for begge parter, og for bevaring og utvikling av et norsk, heraldisk miljø på lengre sikt. I 1984 ba Norsk Heraldisk Forening om å få bli høringsinstans for nye kommunevåpen før disse ble fastsatt. Dette ble avslått av departementet til tross for at Forvaltningsloven sier at forvaltningsorganet skal påse at saken er så godt opplyst som mulig før vedtak fattes. Det

synes som om man var redd for en hver påvirkning. Det er trist. Men nå er arbeidet så nær som avsluttet. Det vi får håpe er at bruken av våpnene etter hvert skjer etter heraldisk riktige prinsipper, og at de særregler som er laget ikke etter hvert oppfattes å være den korrekte heraldikk.

Summary

100 years ago, in 1898, three Norwegian municipal coats-of-arms were approved by a Royal Decree. It was the first time this was done since Norway's democratic constitution of 1814, and it was the first time The National Archives (The Public Record Office) was the expert body for the Government on such issues. 1898 was also the birth year of Hallvard Trætteberg, who is regarded as the great reformer of public heraldry in Norway.

Norwegian cities and towns started to use coats-of-arms in the middle of the 19th century, some few up to a hundred years earlier. Rural municipalities (US: townships) did not start to use arms until the last 30 years. Today only five out of more than 400 rural municipalities do not have their own arms; however, some of the others are not officially approved. Today municipality and county coats-of-arms are approved by his Majesty in the Cabinet according to recommendations from the Ministry of Regional and Local Government, which always follows the advice from The National Archives. However, the Ministry of Foreign Affairs deals with the national and royal symbols of Norway, and military coats-of-arms and symbols are approved by the Ministry of Defence, both ministries with their own experts.

“The Heraldic Rules” used by The National Archives, was developed by Hallvard Trætberg. He worked in The National Archives from the end of the 1920’ies to 1970. He did impressive work to bring the arms of Norwegian municipalities to conform better with medieval heraldry – more simple and with the two-dimensional style. But he also introduced two rules that have been criticised by heraldic experts. The shield should never include more than one motive and never more than two tinctures. The tinctures should be the metals gold and silver and the colours red, blue, black and green, but only seldom green. Green has, however, later been a very common colour, and twice The National Archives have accepted the fur ermine. A general exemption from “the rules” is granted, if the municipality adopts unchanged the coat-of-arms from a mediaeval family with any connection to the area. This has been accepted, even in a case where the noble family still exists in Sweden and Finland, using the same arms.

If we compare the municipality arms in the Nordic countries, I think the Norwegians will get a high score because of their generally simple and pure style. However, the municipality arms of Finland will probably take the first prize. They have not made such “special rules” as The National Archives in Norway has made. But their arms are in general both beautiful and resilient, without being overcrowded, as some Swedish and Danish arms are.

The Norwegian “rules” have resulted in arms with all sorts of agricultural, forestry

and fishery tools. The “rules” also give less variations and therefore a greater chance of collision with other arms. The majority of the earliest Norwegian coats-of-arms which we know from old seals from the late 13th century, have more than one motive, and many of them had probably more than two tinctures. There is therefore no evidence that the “rules” are in accord with Norwegian medieval traditions.

Finally I take up the difference between heraldic arms and trademarks, or logos. Coats-of-arms are laid down by a blazoning, the trade mark logo by a drawing. The drawing of the arms shall vary according to the environment. Norwegian municipalities are normally of the wrong opinion that the drawing of their arms in The National Archives is the only one that can be used, which also seems to be the opinion of The National Archives itself. In surveys of municipal arms, they are therefore drawn with various forms of the shields, sometimes even with different colours, some with white and yellow and some with silver and gold. This happens, unfortunately, also in the other Nordic countries.

However, my criticism must not overshadow the fact that we have in general got nice, simple and pure municipal arms in Norway. Without a strict national body, we could have fallen in the opposite ditch, with overcrowded, naturalistic paintings. That would have been much worse. We may hope that the use of the arms will be according to true, heraldic principles, and that the “special rules” will not be looked upon as correct heraldry.

Revals våbener og segl

Af Ivar Leimus

1800-tallet er med rette blevet betegnet som historiens gyldne tidsalder. Den almindelige interesse for historie udsprang af den dengang vidt udbredte romantiske stemning, som ikke kun fandt udtryk i musikken, litteraturen og kunsten, men også i historieforskningen. Historiens muse Clio stimulerede videnskabsmændenes indbildningskraft og fortælleglæde, men lod de tørre kendsgerninger ligge. Mange gamle legender fortryller os stadig og holder os fast.

På denne baggrund må man også bedømme den hidtidige opfattelse af Revals våbener. Byen Reval (Tallinn) har i løbet af sin historie ført to våbener – et stort med tre blå løver, eller rettere leoparder, i guld og med en kvindeskikkelse, "dronning Margrete", bag skjoldet og et lille med et sølv kors i rødt, "Dannebrog". Det store våben har nydt størst opmærksomhed, da det senere blev republikken Estlands statsvåben. Det lille våben er især kendt takket være et stenrelief på den store strandport fra 1529; det blev i 1919 våben for Harrien (Harjumaa) amt.¹

Hvad det store våben angår, har der for det meste været enighed om, at Reval fik det, da byen blev grundlagt af kong Valdemar II.² Man har i den forbindelse peget på de russiske østersøprovinsers retlige status, idet det i provinsialretten hedder: "Revals våben er tildelt byen af den danske konge Valdemar II ved dens grundlæggelse".³ Som grundlag for denne påstand har man åbenbart henholdt sig til det svar, som byrådet i Reval i 1784 gav det russiske heroldsembede i St. Peters-

borg. Heri er byens to våbener udførligt beskrevet, og det bemærkes: "Ifølge de historiske beretninger har byen fået disse to våbener af de danske konger straks ved sin grundlæggelse og har indtil nu benyttet dem på den anførte måde". Meddelelsen blev positivt modtaget, idet Reval fik våbenet bekræftet af senatet i et dekret (ukas) af 7. december 1788.⁴

Det vides ikke, hvilke dokumenter rådsherrerne lagde til grund for deres svar. Sandsynligvis fandtes der overhovedet ingen. Ellers ville Fr. G. Bunge nogle årtier senere givetvis have offentliggjort dem i sit diplomatarium.⁵ Det er heller ikke troligt, at så værdifulde breve i mellemtiden skulle være gået tabt. Indtil 1944 kan der ikke konstateres nævneværdige tab i Revals arkiv. I mange af rådets breve fra middelalderen henvises der til byens gamle rettigheder fra den danske tid, men der nævnes aldrig noget om byvåbenet.

Det er tænkeligt, at rådsherrerne opfattede det gamle revalske seglmotiv, der viste et våbenskjold med tre løver og et kronet hoved ovenover, som det gamle våben fra den danske tid. Ifølge de hidtidige angivelser stammer det ældste brev, der er bekræftet med et sådant segl, fra 1277.⁶ Motivet i seglet ligner i så høj grad det danske kongevåben og -segel, at det er nærliggende at slutte, at det drejer sig om et byvåben, som landsherren har tildelt.⁷ Egentlig er alle forskere, der har beskæftiget sig med dette problem, kommet til samme resultat. Hvis det ikke var Valdemar II, var det måske en senere dansk konge, der havde givet byen dens våben.

Revals ældste kendte segl med tre kronede løver i skjoldet og et kronet kongehoved foroven. 1277. Tegning.

Das älteste Revaler Siegel mit drei gekrönten Löwen im Schild und einem gekrönten Königs-haupt oben. 1277.

Tilsyneladende er Reval-seglets sær-prægede komposition blevet til på den måde, at det danske kongesegls for- og bagside er kombineret på én og samme

side for at udtrykke dansk overhøjhed over Reval.⁸ At hovedet oven over skjoldet er kongens, blev allerede påvist af Greiffenhagen.⁹ Det kan tilføjes, at lignende gengivelser af en konge er helt almindelige på mønter fra 1200- og 1300-tallet. En sådan udformning træffes i begyndelsen på engelske sterlinge og bredte sig hurtigt til hele Europa. I 1300-tallet blev den taget i brug på mønter i Dorpat og senere efterlignet i Pleskau.

For at prøve holdbarheden af den oven-nævnte formodning anføres her nogle almindelige bemærkninger om byvåbners udvikling. Som regel har de, til forskel fra personvåbener, udviklet sig af billedindholdet i byseglene, som opstod allerede i 1100-tallet. Egentlige byvåbener er der også i Vesteuropa først tale om i 1300-tallet eller tidligst i slutningen af 1200-tallet. Formelle tildelinger foretaget af landsherren kendes først fra omkring 1400.¹⁰

Den danske konge Erik Menveds første majestætssegel. I skjoldet ses kongens våben, tre kronede løver omgivet af hjerter. De små ørne ved siden af skjoldet er hans mor Agnes' brandenburgske våben. Aftryk fra 1288. Seglet anvendtes allerede 1265 af kongens far, Erik Glipping. Foto: Rigsarkivet.

Das erste Majestätssiegel des dänischen König Erich VI. Im Schild erscheinen seine drei gekrönten Löwen von Herzen umgeben. Die kleinen Adler am Schild sind das Wappen seiner Mutter Agnes von Brandenburg. Abdruck 1288. Das Siegel wurde schon 1265 von des Königs Vater, Erich V., verwandt.

Revals yngre segl kendt fra 1340, men utvivlsomt et par årtier ældre. Tegning af Magnus Petersen. Efter Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1882.

Jüngeres Revaler Siegel nachweisbar seit 1340, aber ohne Zweifel ein paar Jahrzehnte älter.

De ovennævnte kendsgerninger taget i betragtning er der ingen grund til at opfatte de tre løver i Revals segl som et byvåben, der stammer fra en dansk konge. Det drejede sig om et seglmotiv, som byen også senere brugte som erindring om sine gamle privilegier over for den nye overherre, Den tyske Orden i Livland. Det er ikke udelukket, at byvåbenet i de følgende århundreder faktisk udviklede sig på dette grundlag. Til at bevise det er seglmotivet alene ikke tilstrækkeligt, da det allerede var opstået tidligere og anvendtes uforandret i Reval gennem århundreder. Til belysning af våbenets brug er det rimeligt også at anføre andre eksempler blandt Revals talrige mindesmærker og i første række kunstværkerne.

Og dem er der adskillige af. Således kan nævnes: den af Hermen Rodc 1479-81 malede altertavle til Nikolaj-kirken; det alter, der et par år senere blev udført

i Bernt Notkes værksted til Helligåndskirken; den omkring 1500 påbegyndte stempling af sølvtøj forarbejdet i Reval; de gobeliner, der i 1547 blev vævet i Eng-hien til byrådet; den indre portal i Det store Gildes bygning fra 1551; det udskårne stolestade i Nikolaj-kirken, der blev udført umiddelbart før den livlandske krig.¹¹ Kunsthistorikerne vil kunne supplere disse eksempler. Men man skal mærke sig, at på alle de nævnte kunstværker er kun det såkaldte lille våben gengivet.

Derimod er det ikke lykkedes at finde en gengivelse af det såkaldte store våben på et middelalderligt kunstværk i Reval. Ganske vist er der bevaret et sølvbæger udført 1554-67 af mester Baltzer Schlichtekrull og forsynet med løvevåbenet, men bægeret har tilhørt St. Knudsgildet.¹² Da gildet havde en dansk konge som skytshelgen, brugte det meget naturligt det danske kongevåben, de tre løver, som kendetegn, hvilket også ses på en træskulptur af St. Knud udført i 1540'erne af Andreas Bornemann.¹³ Noget lignende er tilfældet med to slutsten med "Dannebrog" og løvevåbenet, der nu sidder på bagsiden af det tidligere St. Knudsgildehus, men tidligere hørte til en St. Knud-figur på bygningens facade.¹⁴ Om det store byvåben på Harrienporten skal det bemærkes, at dets tilblivelsestidspunkt er ukendt. Men for så vidt det er tilladeligt at drage en slutning af et gammelt og noget utydeligt fotografi, drejer det sig om den såkaldte franske skjoldform, der kom i anvendelse temmelig sent, i 1600- eller 1700-tallet. Dette våben har formodentlig forbindelse med genåbningen af byporten i 1767.¹⁵ Alle nu kendte kunstværker med det store våben med relation til byen stammer tid-

Erik Menveds majestætssegl kendt fra 1290. Løst eksemplar i Rigsarkivet. Foto: Tage Ludvigsen, Rigsarkivet.

Majestätssiegel des dänischen Königs Erich VI., seit 1290 bekannt.

ligst fra 1600-tallet. Motivet med de tre løver betegnes udtrykkelig som byens våben på et stenrelief fra 1652 i Revals rådhus – *INSIGNIA CIVITATIS REVALIENSIS ANNO 1652*.¹⁶ Den ældste skriftlige oplysning om det store våben stammer fra en boopgørelse fra 1591, hvori der nævnes et flag af damask med tre blå løver i gult felt.¹⁷ Det kan konstateres, at de hidtil undersøgte kilder (bortset fra seglene) ikke indeholder entydige angivelser af løvevåbenets tilblivelsestidspunkt.

Den eneste undtagelse, hvad angår byens brug af våben i senmiddelalderen, ses på tre kanoner fra Reval, som er bevaret i St. Petersburg. De stammer fra 1559-

1560 og bærer ikke alene det lille, men også det såkaldte store våben.¹⁸ Det er svært at finde en forklaring ud fra de hidtidige eksempler. Muligvis er der tale om våbener fra købmændenes Store Gilde (hvis våben var "Dannebrog") og håndværkernes St. Knudsgilde, som vi også ser dem på slutstenene på det tidligere St. Knudsgildehus. Disse to våbener side om side på kanonerne skulle i så fald symbolisere borgerskabets samarbejde under forsvaret af byen i den 1558 påbegyndte livlandske krig.

Som en parallel kan nævnes St. Nikolajs (købmændenes kirke) alterbillede, hvor vi ligeledes ser to institutioners våbener – Sortehovedbroderskabets (den

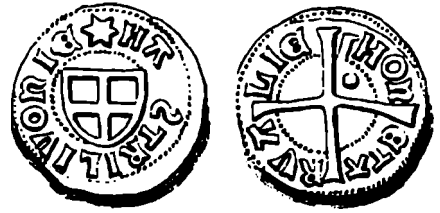
sorte helgen St. Mauritius' hoved) og Det Store Gildes ("Dannebrog"). Da Sortehovedbroderskabet var de ugifte købmænds og Det Store Gilde de gifte købmænds sammenslutning, er her altså tale om symboler for Revals købmændsstand.

Foruden segl og kunstværker findes der en righoldig type kilder, der kan bidrage til Reval-våbenets historie. Det er møn-

middelalderen udelukkende tilkom landsherrerne (ordensmester og biskopper). På bagsiden af ørtugerne ses et kors med omskriften MONETA REVALIE (Revals mønt). Om det allerede dengang blev opfattet som byens symbol, er dog tvivlsomt, da korset var det mest udbredte motiv på middelalderlige mønter overalt i Europa.

Ordensmesteren i Livland, Reval, artig (ørtug), 1363-1390. Tegning.
Der Ordensmeister in Livland, Reval, Artiger; 1363-1390.

Ordensmesteren i Livland, Reval, skilling, slutningen af 1400-tallet. Tegning.
Der Ordensmeister in Livland, Reval, Schilling, Ende des 15. Jahrhunderts.

terne, som i middelalderen havde en vigtig repræsentativ funktion.¹⁹ I Reval blev der slået mønt allerede i 1200-tallet. Mens der på mønterne fra den danske tid for det meste er gengivet en krone, symbol på kongemagt, ses der på de ørtuger, der fra 1363 blev præget af Den tyske Orden i Estland, et våbenskjold med et kors i. På det tidspunkt drejede det sig imidlertid ikke om Dannebrog, men om ordenens våben, hvilket også fremgår af omskriften MAGISTRI LIVONIE (ordensmesteren i Livland). Landdagsbeslutningen på Den tyske Ordens hovedborg i Wenden i Livland, den 27. august 1422, hvorefter enhver møntherre var forpligtet til at præge mønterne med sit våben ("...en islik herre der munte under syner herschop wapen"),²⁰ synes at støtte denne tolkning. Dertil skal føjes, at møntretten i Livland i

Senere, i 1400-tallet, var også Revals skillinger udformet på samme måde, og det vedvarede indtil begyndelsen af 1500-tallet. Dog kan møntbilledet senest i slutningen af 1400-tallet tolkes anderledes. I sit brev til Revals magistrat af 25. januar 1493 beskriver ordensmesteren Johann Freitag vom Loringhofe falske mønter, der er bragt fra Polozk til Livland, og han tilføjer: "...und sullen wesen schillinge... als nemelicken upp eyner syden unse wapen und upp der andern siiden dath Revelsche krutze".²¹ Man må formode, at det allerede nu er muligt at opfatte "det revalske kors" som et våben. Kilder fra 1500-tallet udtrykker det tydeligere. Gentagne gange og udtrykkeligt tales der 1553 og 1556 om prægning af byvåbenet ("...der loefflyke[n] Stat Reuell wape[n]") på de lokale mønter.²² Allerede i 1515

Ordensmester (landmester) Hermann von Bruggeney i Livland. Reval, daler, 1536. Tegning.
Ordensmeister (Landmeister) Hermann von Bruggeney in Livland. Reval, Taler, 1536.

havde man sat byens kors i et skjold på mønterne, hvor det forblev, så længe Den tyske Orden beherskede Reval. Det samme våbenskjold er også præget på de lokale betalingstegn fra 1500-tallet.²³ Det skal understreges, at, som mønterne viser, kun det såkaldte lille våben, "Dannebrog", blev opfattet som byvåbenet. Eksistensen af 10 våbener i det daværende Reval kan hverken udledes af numismatiske eller kunsthistoriske kilder. For øvrigt synes det at være temmelig sjældent, at man i Europas andre lande i middelalderen brugte forskellige store og små byvåbener. Sædvanligvis havde man som lille våben benyttet en betydningsfuld del af det store, f. eks. korslagte nøgler i Riga, sværd og nøgle i Dorpat o.s.v.

Efter at byen var kommet under den svenske konge i 1561, beholdt Reval retten til fortsat at præge byvåbenet på mønternes bagside.²⁴ Mens Revals første mønter i den svenske tid endnu viste "Dannebrog", indtraf der i 1564 en væsentlig for-

andring. På det sted, hvor korset hidtil havde siddet, blev nu tre løver placeret, og dér forblev de, indtil møntprægningen i Reval ophørte i 1681.²⁵ Teoretisk kunne våbenændringen være en følge af møntforringelsen, da Erik XIV af Sverige i begyndelsen af juli 1564 gav byen lov til at forringe sølvindholdet i de lokale skillingler.²⁶ Man må dog være opmærksom på to ting. For det første kom forordningen om at præge tre løver – der tales ikke om byvåbenet – på mønterne i Reval direkte fra kongen, altså fra den svenske centralmagt. For det andet figurerede i

Erik XIV, Reval, mark, 1562. Foto: Kungl. Myntkabinettet, Stockholm.
Erich XIV, Reval, Mark, 1562.

Erik XIV, Reval, skilling, 1568. Foto: Kungl. Myntkabinettet, Stockholm.
Erich XIV., Reval, Schilling, 1568.

Erik XIV, Sverige, 2 mark, 1565. Tegning.
Erich XIV., Schweden, 2 Mark, 1565.

nøjagtigt samme tidsrum, årene 1564-68, tre løver samt det norske våben og de traditionelle svenske våbenmærker, de tre kroner og folkungeløven, også på nogle af de svenske mønter.²⁷ Da det i Sverige alene tilkom kongen at tage beslutninger om møntvæsenet, kunne denne forandring ikke være sket uden hans vidende og godkendelse. Det vil altså sige, at tre løver blev taget i brug samtidig på svenske og revalske mønter og på kongens befaling.

I den større sammenhæng drejede det sig ikke om våbenet for den nyerhvervede estiske provins, som man havde overtaget på de svenske mønter, men om den gamle

strid mellem Danmark og Sverige. Den danske konge Christian III lod også de svenske tre kroner gengive i sit våben, antagelig for at hentyde til de tidligere danske krav på Sverige.²⁸ Våbenstriden førte til, at også de tre danske løver blev optaget i den svenske konges våben, som det f. eks. kan ses i Erik XIVs såkaldte præventionsvåben fra 1562.²⁹ Det følgende år, 1563, greb man til virkelige våben. Syvårskrigen mellem Sverige og Danmark begyndte. Den svenske konges placering af de danske løver på mønter, som dengang var et vigtigt propagandamiddel, var under de rådende forhold et forståeligt

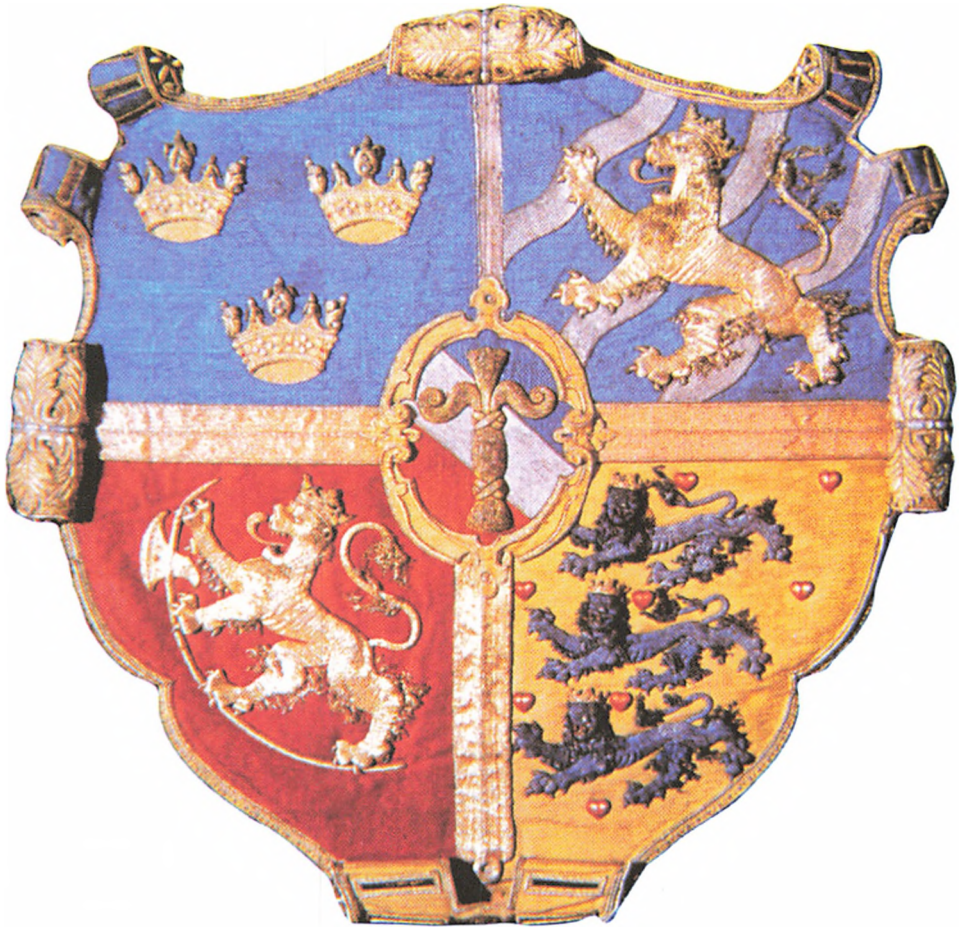

Kristina, Reval, daler, 1652. Foto: Kungl. Myntkabinettet, Stockholm.
Christina, Reval, Taler; 1652.

Detalje af bort på gobelin med "den første svenske konge, Sven", hvis bibelske afstamning antydes af Noahs ark. Over denne ses Erik XIVs præventionsvåben med Norges våben og Danmarks våben i hhv. 3. og 4. felt. 1561. HGK Vävda tapeter nr 6. Copyright: Kungl. Husgerådskammaren, Stockholm. Foto: H. Hammarskiöld.

Detail der Borte einer Tapissérie mit "dem ersten schwedischen König, Sven", dessen biblische Abstammung die Arche Noah andeutet. Über der Arche sieht man das Anspruchswappen Erichs XIV. mit dem Wappen Norwegens und dem Wappen Dänemarks bzw. im 3. und 4. Feld. 1561.

Reliefbroderi med Erik XIVs præventionsvåben bestilt til kroningen i 1562. De svenske våbenmærker, tre kroner og folkungeløven, ses i hhv. 1. og 2. felt, Norges og Danmarks våbener i hhv. 3. og 4. felt. Vasa-våbenet ses i herteskjoldet. LRK 31450. Copyright: Kungl. Livrustkammaren, Stockholm. Foto: Göran Schmidt.

Hochstickerei mit dem Anspruchswappen Erichs XIV. für dessen Krönung 1562 bestellt. Die schwedischen Wappen, drei Kronen und Folkunger-Löwe, sieht man bzw. im 1. und 2. Feld, das Wappen Norwegens und das Wappen Dänemarks bzw. im 3. und 4. Feld. Das Wasa-Wappen erscheint im Hertschild.

skridt og skulle understrege kongens politiske bestræbelser. I den forbindelse var ligheden mellem Revals seglmotiv og det danske våben en velkommen omstændighed. Ved at udnytte den kunne Erik XIV på revalske mønter optræde som dansk overherre uden formelt at krænke nogens rettigheder. Således var løvevåbenets tilsynskomst på Reval-mønterne ingen tilfældighed, men sandsynligvis resultatet af den daværende antidanske politik, som Sverige førte.

Oversat fra tysk og bearbejdet af Nils G. Bartholdy med venlig bistand af dr. phil. Vello Helk. Se i øvrigt Ivar Leimus: Einige Anmerkungen zur Geschichte der Revaler (Tallinner) Wappen und Siegel, Steinbrücke, Estnische Historische Zeitschrift 1, 1998, s. 55-61.

Noter:

1. T. Oja & E. Medijainen: *Eesti vapid ja lipud. 16. sajand – 1940*, Tallinn 1993, s. 71.
2. Sammesteds, s. 18.
3. O. Greiffenhagen: Revals Wappen und Flagge, *Beiträge zur Kunde Estlands*, bind XIII hefte 5, februar 1928, s. 133.
4. Sammesteds, s. 135.
5. Fr. G. Bunge (udg.): *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch (LUB)*, bind 1, Reval 1853.
6. *Eesti ajalugu*, bind II, Tartu 1937, fig. 36.
7. R. von Toll & J. Sachssendahl (udg.): *Est- und Livländische Brieflade. IV. Teil. Siegel und Münzen der weltlichen und geistlichen Gebietiger über Liv-, Est- und Curland bis zum Jahre 1561 nebst Siegeln einheimischer Geschlechter*, Reval 1887, tavle 1-4; 19:16-8; G:1-2.

8. V. Glass: *Linnapitsatite sümboolikast. Eesti Ajaloomuuseum. Töid ajaloo alalt 1*, Tallinn 1997, s. 14.
9. Anf. arb., s. 134.
10. Se f. eks. *Lexikon der Heraldik*, Leipzig 1984, s. 375; Oja & Medijainen, anf. arb., s. 15; Glass, anf. arb., s. 10. For Revals våbens vedkommende er der gjort opmærksom på det i E. Marandi: Tallinna vappidest la lipust, *Õhtuleht* nr. 102, 4. V, 1988.
11. Se f. eks. M. Lumiste & R. Kangropool: *Niguliste kirik*, Tallinn 1990, s. 43; M. Lumiste: *Pühavaimu kirik*, Tallinn 1971, s. 25ff; (H. Peets): *Tallinna raekoda*, Tallinn 1935, s. 34ff, fig. 61ff; E. Vende: *Värismetallitööd Eestis 15.-19. sajandini*, Tallinn 1967, s. 38, fig. 12.
12. Vende, anf. arb., s. 53, fig. 25.
13. S. Karling: *Holzschnitzerei und Tischlerkunst der Renaissance und des Barocks in Estland, Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft XXXIV*, Dorpat 1943, s. 25f.
14. H. Üprus: *Raidkivikunst Eestis XIII-XVII sajandini*, Tallinn 1987, s. 130; R. Kangropool: Tallinna hilisgooti etikukividest, *Vana Tallinn IV (VIII)*, Tallinn 1994, s. 9-10, fig. 6.
15. Se f. eks. R. Zobel: *Tallinna keskaegsed kindlustused*, Tallinn 1980, s. 57, fig. 40, s. 254.
16. Peets, anf. arb., fig. 52.
17. Marandi, anf. arb.
18. Leida Anting: *Tallinna tulirelvameistrid ja relvad XIV-XVI sajandil*, Tallinn 1967, s. 34ff.
19. Se f. eks. Toll & Sachssendahl, anf. arb.; G. Haljak: *Eesti münt. Kataloog*, Tallinn 1993.
20. *LUB* bind 5, nr. 2632.

21. *Hanse-Rezesse* 3. Abt., Band 3, Leipzig 1888, s. 103, nr. 153.
22. Tallinna Linnaarhiiv (Tallinns stadsarkiv) B.b.24, l. 33: B.b.1, l. 71v.
23. H. Ross: *Lokal-, Privat- und Notgelder in Estland. Eesti kodurahad*, Tallinn 1994, s. 132ff.
24. I. Leimus: *Das Münzwesen Livlands im 16. Jahrhundert (1515-1581/94)*, *Stockholm Studies in Numismatics* 1, Stockholm 1995, s. 44.
25. B. Ahlström, Y. Almer & K. Jonsson: *Sveriges besittningsmynt*, Stockholm 1980, s. 12ff.
26. Leimus, anf. arb., s. 46.
27. Se f. eks. B. Ahlström, Y. Almer & B. Hemmingsson: *Sveriges mynt 1521-1977*, Stockholm 1976, s. 36-37; G. A. Seyler: *Geschichte der Heraldik. Abteilung A. des Siebmacher'schen Wappenbuchs*, Nürnberg 1885-1889, s. 432f.
28. Se f. eks. H. Hede: *Danmarks og Norges monter 1541. 1814. 1977*, København 1978, s. 7, nr. 1.
29. Se f. eks. *Gustav Vasa. Erik XIV. Johan III. Tre konungar på Åbo Slott*, Åbo landskapsmuseum, utställningskatalog 17, Åbo 1993, s. 19 og afbildning på omslaget.

Zusammenfassung

Die Stadt Reval (Tallinn) hat zwei Wappen geführt – ein grosses mit drei blauen Löwen in goldenem Feld und mit einer Frauengestalt, "Königin Margarete", aber in Wirklichkeit einer Königsgestalt, über dem Schild und ein kleines, das sogenannte "Dannebrog", mit silbernem Kreuz in rotem Feld. Das grosse Wappen wurde später das Reichswappen der Estnischen Republik. Nach bisherigen Anga-

ben stammt die älteste mit einem Siegel mit den drei Löwen bestätigte Urkunde aus dem Jahre 1277. Man hat angenommen, es sei ein vom Landesherrn, dem dänischen König, verliehenes Stadtwappen. Später hat die Stadt dies Siegelbild gebraucht, um ihre alten Freiheiten dem neuen Herrn, dem Deutschen Orden zu Livland, zu erinnern.

Während die Revaler Münzen aus der dänischen Zeit (bis 1346) meistens noch eine Krone tragen, tauchte auf den vom Deutschen Orden seit 1363 geprägten Artigern schon ein Wappenschild mit dem Kreuz, dem Ordenswappen, auf. Seit dem 15. Jahrhundert ist es möglich, "das Reval'sche Kreuz" als ein Stadtwappen aufzufassen.

Die ersten Münzen Revals aus der schwedischen Zeit haben noch das "Dannebrog". Aber im Jahre 1564 fand eine grundsätzliche Veränderung statt. Die Stelle des Kreuzes wurde nun von drei Löwen eingenommen, und sie blieben auf den Revaler Münzen bis zum Jahre 1681. Die Verordnung, in Reval drei Löwen auf den Münzen zu prägen, kam direkt vom schwedischen König, Erich XIV. In den Jahren 1564-1568 erschienen drei Löwen nebst dem norwegischen Wappen und den gewöhnlichen schwedischen Wappenbildern, drei Kronen und Folkunger-Löwe, auch auf einigen schwedischen Münzen, weil Erich XIV. die drei dänischen Löwen und den norwegischen Löwen in seinem sogenannten Anspruchswappen führte. Das Erscheinen des Löwenwappens auf den Revaler Münzen war kein Zufall, sondern wahrscheinlich das Resultat der damaligen antidänischen Politik Schwedens.

Claus Podebusks og Anne Krognos' våbenanetavler

Af Bertil A. Frosell

En ligsten og de, der ligger under

I krypten i Lund Domkirke findes gravstenen over ridder og rigsråd Claus Podebusk († 1540) og hans hustru Anne Krognos (1497-1572/1573), jf. ill. 1.¹ Stenen er hugget før hustruens død, idet der er gjort plads til at føje denne dato ind, uden at det dog er sket.

Claus Podebusk havde – ligesom sin meget konservative fader Predbjørn Podebusk, der døde i 1541 – tilhørt det katolske parti i Rigsrådet. Ligstenens indskrift afsluttes da også med en typisk middelalderlig bøn for de afdøde²:

“Her hviles de med glæde var sammen.
Gud unde dennem ro evindeligt. Amen.”

Det kan således heller ikke overraske, at man på stenen finder et religiøst motiv, som var meget populært i senmiddelalderen, nemlig Gud Fader, som holder den korsfæstede Christus, og en opflyvende Helligåndsdue (nådestolen).

Den 20. juli 1517 blev Claus Podebusk på Riberhus viet til Anne Krognos, en datter af den godskære rigsråd Oluf Stigsen Krognos († ca. 1505). Ved denne lejlighed blev Claus Podebusks stedmoder, Anne Gyldenstjerne († 1545) tillige hans svingermoder. Anne Krognos indførte Krapperup og Markie i Skåne ægteskabet.

På gravstenen ses en våbenanetavle med otte aneskjolde for hver af ægtefællerne.

Det har været anført, at indførelsen af våbenanetavlerne på ligsten skulle have sammenhæng med læsningen af messer for afdøde slægtninge i den katolske tid.³ Der er dog ingen grund til at se en sammenhæng mellem Claus Podebusks katolske sindelag og ligstenens våbenanetavler: Faktisk skete der en voldsom udvidelse af anvendelsen af våbenanetavler efter reformationen, og de må utvivlsomt anskues som udtryk for en massiv verdslig standsbevidsthed.

Våbenanetavlerne er opstillet i gængs springende orden:⁴

1. Fader
2. Moder
3. Farmoder
4. Mormoder
5. Farfaders moder
6. Morfaders moder
7. Farmoders moder
8. Mormoders moder

Claus Podebusks anevåbener, der optager gravstenens dexter side, er vendt i courtoisie. Forældregenerationens hjelmede våbener er indhugget over ridderens portræt, resten af våbenerne på stenens langside. På sinister side findes tilsvarende Anne Krognos' aneskjolde, som naturligt nok ikke er spejlvendte.

Claus Podebusks våbenanetavle
På Claus Podebusks side er angivet følgende anevåbener:

1. Podebuskernes våben for faderen, Predbjørn Podebusk, jf. ill. 2.
2. Rosenkrantzernes våben for moderen, Vibeke Rosenkrantz († 1506).⁵
3. Tre urfugle for farmoderen, Jytte Moltke.
4. En syvoddet stjerne for mormoderen, Sofie Gyldenstjerne († 1477), jf. ill. 3.
5. Et halvt vildsvin for farfaders moder.
6. En ørneflugt for morfaders moder, Else Krognos († 1470), jf. ill. 4.⁶
7. Et blåmandshovede for farmoders moder.
8. En bjælke for mormoders moder, Anne Munk, kaldet "den hovmodige" († efter 1461).

Blåmandshovedet på 7. plads skulle have været anført på 5. plads som våben for farfaders moder, Ingeborg Vendelbo (nævnt 1453).

På 7. plads skulle til gengæld have stået slægten Rønnows våben (delt af rødt og gult), idet Claus Podebusks farmoders moder var Beata Rønnow († 1456). Denne slægts våben forekommer imidlertid ikke i våbenanetavlen.

Det halve vildsvin, som findes på 5. plads, er slægten Bugge af Halds våben. Ingeborg Vendelbos moder var nemlig Helene Bugge, jf. ill. 5. Man er altså kommet til at anvende et våben, der lå en generation for langt tilbage. Podebuskernes gods Vosborg stammede fra Bugge-slægten, så der var god grund til, at denne familieforbindelse ikke var glemt.

I øvrigt havde en søster til Ingeborg Vendelbo været gift med Claus Podebusks farmoders fader, Evert Moltke († før 1454), før han giftede sig med Beata Rønnow.

Anne Krognos' våbenanetavle

Anetavlen på sinister side af ligstenen er som nævnt Anne Krognos'. Den har følgende udformning:

1. Krognos-våbenet for faderen, Oluf Krognos.
2. Gyldenstjerne-våbnet for moderen, Anne Gyldenstjerne († 1545).
3. En pæl for farmoderen, Barbara Brahe (levede 1488).
4. Et bjælke-våben for mormoderen, Margaretha Bielke († 1507).
5. Et firdelt skjold for farfaderens moder, Ellen Thott († før 1421).
6. En bjælke for morfaders moder, Pernille Munk, kaldet "den gode" († før 1467), jf. ill. 6.⁷
7. En sparre over et egeløv for farmoders moder.
8. Et delt våben med tre egeløv (2,1) for mormoders moder, Ingegerd Kyrringsdotter (levede 1503). Man ville have ventet ikke ege – men søblade i Kyrring-våbenet.

På en ligsten i Ringsted Sankt Bendts Kirke ses Anne Krognos' broder Mourids († 1550) sammen med sin moder Anne Gyldenstjerne og hustruen Helene Gøye († 1563), jf. ill. 7. Anevåbentavlerne på denne sten er opstillet efter samme princip som stenen i Lund. Den viser de samme anevåbener for Mourids Krognos, som stenen over Claus Podebusk og Anne Krognos viser for søsterens vedkommende. Dog er våbenet med sparreren våben nr. 6 og Munk-våbenet nr. 7 i rækken. Endvidere er våbenet med sparreren gengivet med et hjerte i stedet for en blad, men om dette våben nærmere nedenfor.

Ill. 1. Gravsten over Claus Podebusk († 1540) og Anne Krognos (1497-1572/1573) i Lund Domkirke efter tegning i Nationalmuseet.

Grabplatte für Claus Podebusk († 1540) und Anne Krognos (1497-1572/1573) im Dom zu Lund, nach einer Zeichnung aus dem Nationalmuseum.

III. 2. Gravsten i Odense Sankt Hans' Kirke over Claus Podebusks fader, Predbjørn Podebusk († 1541). Stenen viser også hans to hustruer Vibeke Rosenkrantz († 1506) og Anne Gyldenstjerne († 1545).

Grabplatte für Claus Podebusks Vater, Predbjørn Podebusk († 1541), in der Sankt Hans Kirche in Odense. Die Platte zeigt ferner seine beiden Ehefrauen Vibeke Rosenkrantz († 1506) und Anne Gyldenstjerne († 1545).

Ill. 3. Gravsten i Hornslet Kirke over Erik Ottesen Rosenkrantz († 1503) og Sofie Gyldenstjerne († 1477), Claus Podebusks mormoder.
Grabplatte für Erik Ottesen Rosenkrantz († 1503) und Sofie Gyldenstjerne († 1477). Claus Podebusks Grossmutter mütterlicherseits, in der Kirche von Hornslet.

Ill. 4. Gravsten i Hornslet Kirke over Otte Rosenkrantz († 1477) med våben for ham og hans hustru Else Krognos († 1470), Claus Podebusks morfaders moder. *Grabplatte für Otte Rosenkrantz († 1477) mit Wappen für ihn und seine Ehefrau Else Krognos († 1470), Claus Podebusks Mutter des Grossvaters mütterlicherseits, in der Kirche von Hornslet.*

Vibeke Podebusks optegnelser

Claus Podebusk og Anne Krognos' datter, Vibeke Podebusk († 1596) fik ry som en flittig slægtbogsforfatterinde.⁸ I håndskriftet Thottske samling, folio 1082, giver Vibeke Podebusk en oversigt over sine otte fædrene og otte mødrene aner. Hun opstiller disse i samme orden, som de findes på gravstenen i Lund.

Teksten rummer såvel genealogiske oplysninger som en blasonering af de pågældende våbener og deres hjelmtegn. De genealogiske og heraldiske oplysninger svarer til dem, der i dag lægges til grund i den adelsgenealogiske og heraldiske litteratur.

Dog anføres Claus Podebusks farmoders moder (nr. 7) at være Helene Bugge, datter af Niels Høg, som kaldtes Bugge af Vosborg. Helene Bugge tillægges det blåmandshovede, der i virkeligheden blev ført af hendes mand, Christian Vendelbo.⁹ Claus Podebusks farfaders moder, Ingeborg Vendelbo tillægges til gengæld sin moder, Helene Bugges våben – det halve vildsvin.¹⁰

Om Anne Krognos' farmoders moder, Merethe Jensdatter († 1456) anfører manuskriptet:

“Item hiertet oc spendit er fru merithis ferme oc var hun Torkill Bradis hustru, oc var hun her Joan lildis daatter aff Tome-rup, skall de [sic!] stande wdj schioldit ett røtt spende udi gullt feldt och it suort hier-te wnder spendit oc it huit egi løuff, ij hiertet [eller: hierter] oc skall der stande paa hielmenn”.¹¹ Vibeke Podebusk anvender her ordet “spænde” i betydningen “sparre”.

Jon Litle af Tommerup var i virkeligheden far til Thorkild Brahes tredje hustru,

Ill. 5. Helene Bugges segl. Anvendt 1401. Gengivet efter Thiset, Danske adelige Sigiller. *Helene Bugges Siegel. 1401 benützt. Nach: Thiset, Danske adelige Sigiller.*

Margaretha Jonsdatter. Han førte et våben med en lilje.¹² Det våben, som Vibeke Podebusk tillægger ham, ligner meget slægten Forstens våben (i blå en gul sparre over et grønt blad). Merethes moder, Ingeborg Bengtsdatter (Örnefot) var da også i sit første ægteskab gift med Jens Eskildsens Domasse af slægten Forsten. I sit andet ægteskab var hun imidlertid gift med Jens Laursen, og i dette ægteskab blev Merethe Jensdatter født.¹³

Merethes fader og hendes broder Erik Jensen førte et våben med et spænde, jf. ill. 8. Det er således dette våben, der skulle have været anført for Anne Krognos' syvende ane.

Endelig kan der være grund til at bemærke, at brugen af egeløv i Kyrning-våbenet finder støtte hos Vibeke Podebusk, der endvidere vil sætte tre egeløv på hjelmen.¹⁴

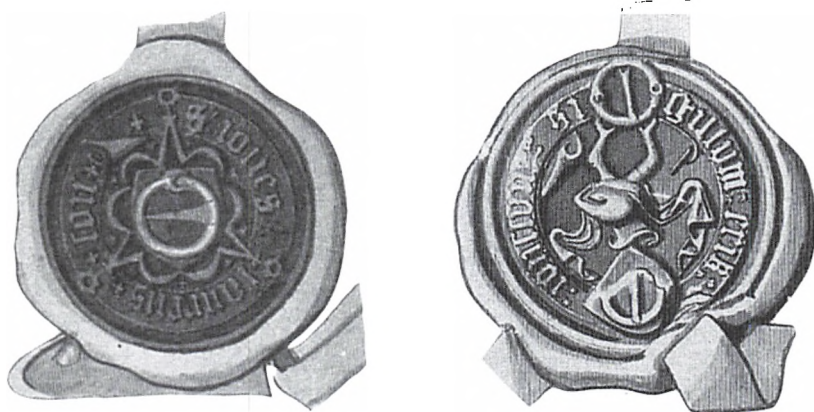

Ill. 6. Gravsten over Anne Krognos' morfaders fader Niels Gyldenstjerne († 1456) nu i Ringsted Sankt Bendts Kirke. Han var gift med Anne Krognos' morfaders moder Pernille Mogensdatter Munk († før 1467).
Grabplatte für Niels Gyldenstjerne († 1456), die sich heute in der Sankt Bendts Kirche in Ringsted befindet. Niels Gyldenstjerne war der Vater von Anne Krognos' Grossvater mütterlicherseits. Er war verheiratet mit Pernille Mogensdatter Munk († vor 1467). Sie war die Mutter von Anne Krognos' Grossvater mütterlicherseits.

Ill. 7. Gravsten i Ringsted Sankt Bendts Kirke over Anne Krognos' bror Mourids Krognos († 1550). Stenen viser tillige hans moder Anne Gyldenstjerne († 1545) og hans hustru Helene Gøye († 1563).

Grabplatte für Anne Krognos' Bruder, Mourids Krognos († 1550). Die Platte zeigt gleichzeitig seine Mutter Anne Gyldenstjerne († 1545) und seine Ehefrau Helene Gøye († 1563).

Ill. 8. Til venstre: Jens Laursens segl. I brug 1417. Til højre: Sønnen, Erik Jensens segl. I brug 1430. Gengivet efter Thiset, Danske adelige Sigiller.
Links: *Jens Laursens Siegel. 1417 benützt.* Rechts: *Das Siegel seines Sohns Erik Jensen. 1430 benützt.* Wiedergabe in: *Thiset, Danske adelige Sigiller.*

Slægtsviden og våben

Selvom genealogien havde stor social og økonomisk betydning for mennesker, der hørte til Claus Podebusks og Anne Krognos' stand, var det ikke let at sikre sig pålidelige oplysninger om forhold, der lå længere tilbage i tiden. Man var i hovedsagen henvist til familietraditioner og til de dokumenter, som man (tilfældigvis) måtte være i besiddelse af. En systematisk offentlig registrering af personoplysninger i kirkeligt eller verdsligt regie fandtes jo ikke, og først i 1551 påbød kongen, at der skulle føres tingbog. Der fandtes heller ikke en tilforladelig registrering af heraldiske oplysninger, selv om man åbenbart også tillagde dem stor betydning.

Uanset, at man ikke havde fuldstændigt styr på forfædrene, var der genealogisk og heraldisk interesse i familien, og alt i alt må man imponeres over, hvad man vidste.

Noter

1. En varm tak for hjælpen til filologen og middelalderkenderen, mag. phil. Sabine Dragsted. De i artiklen nævnte gravsten er omtalt og afbilledet i Chr. Axel Jensen, *Danmarks adelige Gravsten*. København 1951. Artiklens genealogiske oplysninger bygger hovedsageligt på de relevante stamtavler i Danmarks Adels Aarbog, hvor nærmere data for de personer, der omhandles i artiklen, kan findes.
2. Hermed være ikke sagt, at denne type bøn er ukendt på grave efter reformationenen, jf. f.eks. Knud Prange, Studiet af dansk adel i senmiddelalderen, *Heraldisk Tidsskrift*, bind 7, nr. 68, oktober 1993, s. 353.
3. Lars Bisgaard, *Tjenesteideal og fromhedsideal*. Århus 1988, s. 100.
4. Se om opstillingen af våbenetavler, Knud Prange, Kønskvotering på gravsten?, *Heraldisk Tidsskrift*, bind 6, nr. 52, oktober 1985, s. 57-64, med litteraturhenvisninger.

5. Våbenet er gengivet i den forøgede udgave kvadreret af Rosenkrantz og Eberstein. Holger Holgersen Rosenkrantz til Boller var formentlig den første, der førte dette våben (1527), jf. *Danmarks Adels Aarbog 1985-87*, s. 692.
6. En votivtavle med Else Krognos' og Otte Rosenkrantz' våbener fra 1535 er gengivet i *Danmarks Adels Aarbog 1985-87*, s. 806. Her gengives Rosenkrantz-våbenet i den forøgede udgave, der var kommet i brug efter Otte Rosenkrantz' død i 1477.
7. Claus Podebusks mormoders moder, Anne Munk "den hovmodige" var søster til Anne Krognos' morfaders moder, Pernille Munk, kaldet "den gode" – det eneste konstaterede anesammenfald for probanderne, når man medtager kredsen af deres bedsteforældres bedsteforældre.
8. Se William Christensen, Vibeke Podebusks Slægtbog?, *Personalhistorisk Tidsskrift*, 55. årg., 10. rk., 1. bd., s. 1-42.
9. Det kongelige Bibliotek, Thottske samling, folio 1082., s. 349r.
10. Det kongelige Bibliotek, Thottske samling, folio 1082, ligeledes s. 349r.
11. Det kongelige Bibliotek, Thottske samling, folio 1082, s. 350v.
12. Rigsarkivet, Håndskriftssamlingen, HSS, XIV, L (Brahe).
13. Rigsarkivet, Håndskriftssamlingen, HSS, XIV, L (Forsten).
14. Det kongelige Bibliotek, Thottske samling, folio 1082, s. 351r. Vibeke Podebusk giver korrekte oplysninger om de – ganske karakteristiske – tinkturer.

Zusammenfassung

Im Dom zu Lund befindet sich eine Grabplatte für Reichsrat Claus Podebusk († 1540) und seine Ehefrau Anne Krognos (1497-1572/1573). Die Eheleute entstammten den vornehmsten Adelsgeschlechtern Dänemarks. Die Grabplatte zeigt u.a. eine Wappenahnentafel mit sechzehn Wappen für die verstorbenen Eheleute. Aus einer heraldischen und genealogischen Analyse ergibt sich, dass die Ahnentafel bei den älteren Generationen gewisse Fehler aufweist. Die mit der Ahnentafel bekundete Familientradition zeigt sich auch in einigen Aufzeichnungen der 1596 verstorbenen Tochter der Eheleute, Vibeke Podebusk. Ferner sehen wir die Familientradition der Krognos in einer Wappenahnentafel von Anne Krognos' Bruder Mourids Krognos, der 1550 verstarb.

Et Bagge-våpen med vann-bagger?

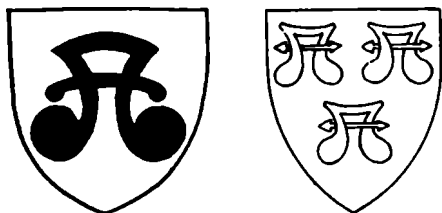
Av Kolbjørn Ekkje

Det finnes i alle fall 10 våpen¹ for personer eller slekter med navnet Bagge, i gruppa dansk-norske adelsvåpen. Det har undret meg litt, at ikke noen av disse har sekker eller bagger i våpenet, da bagge var et mye brukt ord om sekk i gammel tid.² Gammelnorsk baggi som igjen kommer av belgr (belg) har sin opprinnelse i latin bulga (sekk). Som låneord fra norsk i engelsk ble det til bag, som vi så har lånt tilbake i nyere tid.³ Fra tidlig i Middelalderen har vi i engelsk og fransk heraldik ei rekke våpen med sekker, nærmere bestemt "vann-bagger", mellom-engelsk "water-bouget". Ordet kommer fra gammelfransk "bouge", som igjen kommer av latin bulga⁴ (Ill. 1). De består av to vann-bagger som henger i en bøyle eller et åk som en kunne bære over aksla eller dersom formatet var større hang de i en kløvsadel over hesteryggen. De ble da formet etter kroppen på innsiden og bulet ut på utsiden. George S. Viner⁵ har skrevet den eneste monografien om den heraldiske vann-baggen. Han skriver m.a. om

et snitt (tegning) som er basert på "a rude sculpture upon a Norman font in Hook Norton Church, Oxfordshire". Der kan vi se en gutt som bærer ei stang med to kroker over høyre aksel med en bagge i hver krok. Han skriver også at den såkalte "water-bouget", som i realiteten er ei gammel form for "water-bucket", var to bagger eller flasker som en bar i en stokk over aksla. Den heraldiske vannbaggen (water-bouget) representerer et par. Mange andre skriver det samme.⁶ Det er også skrevet om vann-bagger, "at drikkevann ble i militære ekspedisjoner fraktet i skinnsekker av geit- eller saueskinn. To sekker hang på hver side av kløvsadelen og livgjorden til kløvhesten (eller muldyret) tvang sekkene utover. Siden sekkene var mjuke og ikke kunne vippest for å få fram innholdet, blei ei reim sydd inn i bunnen på innsida av sekkene og hang ut ved halsen på sekken. For å tømme vannet dro de i reima så bunnen hevet seg og vannet rant ut halsen".

Den heraldiske vann-baggen er en sterkt stilisert framvisning av kløvsadelen, de to baggene (som buer utover) og reimene brukt ved tømning. Framstillinga har blitt tradisjonsbundet og innarbeidet. Alle nyere forsøk på å forenkle, rasjonalisere og å modernisere utforminga av vannbaggene i heraldikken, er mislykket.⁶

I Norge kjenner vi jo til "vass-sele" eller "vassåk" som en bar vannbøtter i. Det var ofte formet etter nakken og begge akslene og hadde kjettinger som endte i kroker som en festet bøttene i. Det kan vel tenkes at det norske vassåket i gammel tid

Ill. 1. Vann-bagger. Illustrasjon i "Coat of Arms" Vol I, 1950, s. 63 og teikning på omslaget til Brault: "Early Blazon" 1972. Water-bouget. Illustration in "Coat of Arms" Vol I, p. 63 and on the cover of Brault "Early Blazon", 1972.

Ill. 2. Bagge "VII". Tegning av Storck i Dansk Vaabenbog. København 1910.

Bagge "VII". Illustration by Storck in Dansk Vaabenbog. Copenhagen 1910.

har vært brukt til å bære vann-bagger i. Fra Sverige kjenner vi at en har hatt olje i skinnsekker.

Ser vi på de danske og norske adelsvåpener for Baggeætter, så stanser jeg litt ved Bagge som i adelsleksikonet er kalt "VII", der synes det å være to armskinner? Thiset og Witrup skriver at Godikin Bagge var rådmann i Ribe 1403 og Hans Bagge var væpner 1417 (Ill. 2). For meg ser våpenmotivet mest ut som to vannbagger som mangler kløvsadelen eller åket. De har i Storcks tegning en svak bue på innsida og buler sterkt ut på utsida. Øverst på baggene ser vi lukningen (knyttede sekker). Storck tegnet for det meste på grunnlag av segl. I det danske seglverket som Thiset har produsert⁷, er det to segl for Godekin Bagge, 1403 som rådmann i Ribe og 1415 som borgermester i Ribe, og et segl for væpneren Hans Bagge fra 1417 (Ill. 3). Thiset fører disse 3 våpenseglene blant "Ubestemmelige Skjoldemærker", men i "Rettelser og Tilføjelser" i samme boka skriver han at "Figuren i skjoldet er mulig et Par Albueskinner af et Harnisk". Det samme gjentar han i adelsleksikonet. Hans Bagge's segl er det

tydligste. Det ser mest ut som to sekker som står på hodet og med et smalt M-formet åk som binder de sammen nederst i skjoldet. Det virker kanskje litt merkelig å stille "vann-bagger" på hodet og jeg kjen-

Ill. 3. Våpen segl for Godekin Bagge, rådmann i Ribe 1403, Godekin Bagge, borgermester i Ribe 1415 og Hans Bagge, væpner 1417. Etter Thiset: Danske adelige sigiller fra 15., 16. og 17. Aarhundrede, plansje M nummer 5, 6 og 7. *Heraldic seals for Godekin Bagge, member of the Counsel of Ribe 1403, Godekin Bagge, mayor of Ribe 1415 and Hans Bagge, esquire 1417.*

ner ingen andre døme på det. Men det er jo fullt "lovlig". Jeg vil kanskje tro at det er ei differensiering av et skjold med figuren "rett veg". Men slik de er tegnet i Hans Bagge's segl, så fyller de veldig godt ut i skjoldet. Noen god grunn til at to arm-skiner skulle bli koblet sammen skjønner jeg ikke. Godekin Bagge's segl fra 1403 syner en lignende figur, som også ser ut til å henge sammen nede på samme måte som Hans Bagge's segl, men i seglet hans fra 1415 likner det på to runde sekker som står tett sammen og med knytting oppe. Det er dette seglet Storck baserer tegningen sin på. Denne runde utforminga, men uten åk og tømingsreimer, er svært lik engelsk mellomalderutforming av heraldisk "water-bouget".

I engelsk heraldik har stiliseringa av "water-bouget" utviklet seg fra figurer der vi kan forstå at det en kløvsadel med to sekker det dreier seg om. Motivet ble så til noe som likner en stor A eller M.

Gjenstandene i det danske Baggevåpenet er mer likt vann-bagger enn mange av de engelske våpnene, som med tida har fjernet seg fra den opprinnelige utforminga. Det at vann-baggene i to av de tre danske Baggeseгла synes å stå på hodet og mangler tømingsreimer og i det andre seglet for Godekin Bagge mangler kløvsadel (åk) og tømingsreimer, trenger ikke tale mot at vi her står overfor et dansk døme på vann-bagger i heraldiken. Det at de avviker i detalj fra engelske våpen kan være fordi det er en dansk Bagge som har tatt våpenet og at han ikke har vært påvirket av engelsk eller fransk heraldik.

At Bagge kan tyde sekk er ei kjennsgjerning. Etter min oppfatning har våpenfigurene meir til felles med heraldiske

vann-bagger som vanligvis er koplet sammen, enn med Thiset's teori om at det skal være arm-skiner, som jeg ikke ser noen grunn til skal koples sammen. Viner har merkelig nok skrevet om arm-skinne (Garde Bras) i samme artikkel. Han skriver at den ikke er kjent brukt i skjold, bare som "badge" og den er da ofte så dårleg tegnet at den er vanskelig å oppfatte. Tegningen Vinier har av ei arm-skinne har ingen likhet med figurene i de danske Bagge-våpnene.

Noter

1. Thiset og Witrup: *Nyt Dansk Adelslexikon*. København 1904; Storck: *Dansk Vaabenbog*. København 1910, jmf. Achen: *Danske Adelsvåbener*. København 1973.
2. Om sekk i middelalderen, se *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder*, bd. 15, sp. 79-81. (2. oppl. 1982).
3. Om ordet "bagger", med ei rekke tydinger, se Alf Torp: *Nynorsk Etymologisk Ordbok*. Oslo 1960.
4. Gerard J. Brault: *Early Blazon. Heraldic Terminology in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. 1972, jmf ny og korrigert utgave London 1997 og Brault: *Aspilogia III*, bd. 2, side 548 og 549. *Ordinary of the Rolls of Arms of Edward I*. London 1997.
5. George S. Viner F.S.A.: *Notes on Mediaeval Heraldry: Water-bougets and The Garde Bras*. Coat of Arms Vol 1, p. 63. London 1950.
6. Mellom annat: Julian Franklyn and John Tanner: *An Encyclopaedic Dictionary of Heraldry*. 1970.
7. A. Thiset: *Danske adelige Sigiller fra det 15., 16. og 17. Aarhundrede*. København 1905; tekst side 112, tillegg side 140 og plansje M nummer 5, 6 og 7.

Summary

Bagge is a common name i medieval Scandinavia, and there are known at least 10 different coats of arms for persons or families called Bagge among the Danish-Norwegian nobility. Curiously none of these families are said to use “baggar” (bags, bougets) in their coats of arms, as we know that especially “water-bouget” are a common heraldic charge in England and France. A water-bouget is in fact two bougets connected by a stick. The author is of the opinion that the two persons of the medieval Danish family called Bagge “VII” whose arms usually is said to use “two garde-brass (?)”, in reality shows three different versions of water-bouget in their armorial seals. There are two seals for Godekin Bagge, 1403 as a member

of the city council of Ribe and 1415 as mayor of Ribe and one seal 1417 for the esquire Hans Bagge. The arms of Hans Bagge seems to be the best preserved of these three seals and the author is of the opinion that this depicts clearly the water-bouget, i.e. two bougets connected by a stick making one “water-bouget”. They seem to be upside down with the M-stick in the base of the coat of arms. The Danish design is not similar to the European, but this may be due to a lack of influence from England or France upon the Danish family. Hans Bagge seems to have the two bags upside down and bound together at bottom. In one of Godekin Bagge’s seals we cannot see any stick between the bags and in the second we can see fragments of the M-stick between the bags.

Heraldica varia

Heraldisk Kalmar-møde i 2001

Heraldisk Selskab er ved at forberede den første nordiske heraldikerkonference, der skal finde sted på Kalmar Slot den 12.-13. maj 2001. Hovedemnet bliver *den offentlige heraldik i Norden* og de aktuelle problemer, der er knyttet til den.

Kalmar er valgt, fordi det var dér, Kalmarunionen blev grundlagt i 1397. Den gamle nordiske unionstanke er som bekendt symboliser-

ret i Heraldisk Selskabs våben, fem korsstillede guld kroner i rødt. Farverne er dem, Erik af Pommern brugte i sit nordiske unionsbanner, der var gult med et rødt kors. En af vor tids fornemste våbenkunstnere, våbenmaler ved Kungl. Maj:ts Orden *Bengt Olof Kälde*, har forenet våben og banner med en neutral tekst på latin i et symbol for konferencen, der også vil kunne anvendes i fremtiden, hvis den nordiske heraldikerkonference bliver en tilbagevendende begivenhed.

Ligesom i resten af Vesteuropa har heraldik siden middelalderen været et udtryk for identitet i Norden. Bestemte våbenmærker i bestemte farver har kontinuerligt været kendetegn for Nordens konger og dermed efterhånden de nordiske stater. Landsdele og landskaber samt stæder har gennem århundreder ført våbener. I 1900-tallet skærpedes interessen for kommunalheraldik, og der blev skabt bemærkelsesværdigt god heraldik for adskillige kommuner i Norden. Heraldiske kunstnere satte en ære i at respektere den klassiske heraldiks normer. Brugen af og interessen for heraldik i offentlig regi satte sit præg på lovgivningen i form af regler for indregistrering og anden retsbeskyttelse. I visse henseender er det formelle regelsæt imidlertid utilstrækkeligt.

De normer, der kendetegner den moderne grafiske branche, er blevet dominerende i nutiden på grund af et behov for stadig stærkere profilering i en reklamebetonet verden. Det har bevirket, at offentlige myndigheder – ministerier, departementer, amter, län, kommuner m.fl. – i disse år i stigende grad henvender sig til designfirmaer i den hensigt at profilere statslige og kommunale myndigheder på de præmisser, der gælder for den private sektor. Dermed er den offentlige heraldik blevet et område, hvor designere har fået overdraget opgaver, som tidligere blev løst af heraldiske kunstnere med grundlæggende viden om heraldikken som kunstnerisk disciplin. Undertiden skabes der billedsymbolik, som i heraldisk henseende er ukorrekt eller misvisende. Et særligt problem opstår, når offentlige myndigheder bevidst lader deres officielle våbener udforme i strid med heraldikkens principper og regler.

Følgen af den udvikling, der kan iagttages, er, at officielle symboler, der for nogles vedkommende, f.eks. statsvåbenerne og de nationale kongekroner, er meget gamle, i visse sammenhænge ikke bliver gengivet i en klart genkendelig form.

Der er behov for større almen viden om heraldik, hvis de historisk betingede våbener fortsat skal være officielle udtryk for identitet. Det er Heraldisk Selskabs håb, at den planlagte nordiske heraldikerkonference vil kunne bidrage hertil.

Foreløbig er følgende foredrag tilmeldt:

Statsheraldiker *Henrik Klackenber*, Sverige: "Offentlig heraldik i Sverige: nya vapen och gammalt regelverk".

Advokat *Hans Cappelen*, Norge: "Moderne design og behovet for heraldisk fornyelse".

Advokat *Tom S. Vadholm*, Norge: "Aktuelle problemstillinger i norsk heraldikk".

Arkivarie *John Strömberg*, Finland: "Den statliga heraldiken i Finland".

Avdelningschef, forskare *Tom Bergroth*, Finland: "Logotype eller heraldik i den finska militära emblematiken? Problemet med skillnaden i grafiskt och heraldiskt hänseende".

Arkivar, seniorforsker *Nils G. Bartholdy*, Danmark: "Statsvåben, kongekrone, kommunevåben – traditionstro symbol eller modepræget logo?".

Foreløbig regnes der med, at deltagelse i konferencen som sådan bliver gratis, da Heraldisk Selskab har søgt om fondsstøtte til dækning af lokaleleje m.m. Der arrangeres en rundvisning på Kalmar Slot, og selskabets generalforsamling i 2001 holdes dér lørdag den 12. maj.

Nils G. Bartholdy

International kongres i Besançon

I dagene 2.-7. maj 2000 fandt den 24. internationale kongres for genealogiske og heraldiske videnskaber sted i den smukke, charmerende og interessante by Besançon. Dermed var deltagerne forsamlede i det gamle, historiske Burgund, hvor heraldikken var særligt blomstrende, og hvor man med Den Gyldne Flies fik en af de første egentlige statslige ridderordener.

Kongressen var, som altid, en lejlighed til at gense gamle venner og møde nye. Der var også denne gang ganske mange deltagere fra de nordiske lande. I alt deltog (ekskl. ægtefæller) 16 fra de nordiske lande (Danmark 5, Norge 2, Sverige 9).

Men først og sidst er kongresserne – naturligvis – muligheden for at følge interessante heraldiske og genealogiske foredrag. Fra arrangørernes side havde man indledningsvis lagt op til, at foredragene skulle fokusere på emner med tilknytning til heraldik og genealogi ved indgangen til et nyt årtusinde. Enkelte foredrag forsøgte da også det, men med et så bredt og løst tema, var det ikke overraskende, at flertallet af foredrag handlede mere om fortiden end om nutiden eller fremtiden.

Der var også skandinaver blandt foredragsholderne. Nils G. Bartholdy (Danmark) gennemgik under titlen "Eternal Heraldic Symbolism or Ephemeral Corporate Identity?" på underholdende vis de ganske mange triste – og undertiden groteske – eksempler på offentlige institutioners fravalg af heraldik til fordel for ofte både grimme og symbolmæssigt misforståede logoer. Steen Clemmensen (Danmark) fortalte under overskriften "Reminiscences from A Wedding? The English Section of Toison d'Or" om det spændende arbejde med at forsøge at identificere, datere og systematisere de engelske personer og våben i Den

Gyldne Flies' våbenbog. Undertegnede gennemgik under titlen "The Motto in Heraldry: Some Danish Examples" illustrative eksempler på brugen af typer af valgsprog i dansk heraldik. Hertil kom en plancheudstilling af Lars Tangraas (Norge) med titlen "The Origins of Norwegian Medieval Heraldry", hvori der spændende præsenteredes flere af de resultater, han allerede har publiceret i dette tidsskrift. Til gengæld var der ingen skandinaver, der holdt genealogiske foredrag, hvilket egentlig burde overraske.

Herudover indeholdt kongressen foredrag af så velkendte internationale heraldikere og genealoger som Franz-Heinz von Hye, Cecil R. Humphery-Smith, Michel Pastoureau, Hervé Pinoteau, Michel Popoff, Marcel van Rossum, Szabolcs de Vajay og Robert Watt.

Som noget nyt var kongressen denne gang programmæssigt delt op i to, hvor de første to dage udelukkende bestod af foredrag, som fandt sted i den smukke gamle Kursaal i selve byen, hvor foredragene igen var opdelt i henholdsvis heraldiske og genealogiske. De næste tre foregik kongressen i det moderne, men langt mindre charmerende, messe- og udstillingscenter, Micropolis, lidt udenfor byen. I den forbindelse fandt tillige en heraldisk-genealogisk messe sted, hvor der var ca. 50 (primært franske) stillelere af stort set ethvert produkt med tilknytning til heraldik og slægtsforskning, f.eks. professionelle genealoger, heraldikere og tegnere, gravører, trykkere, forlag, edb-software producenter, institutter, foreninger m.v. Dette tiltrak et meget stort antal deltagere, hvilket også fik en afsmittende effekt på resten af kongressen. På minussiden gjorde det kongressen lidt "stor" og upersonlig, men omvendt har det givetvis tiltrukket mange nye interesserede.

Der var på mange måder tale om en velorganiseret kongres; der var mange nye initiativer, og man havde f.eks. ganske visionært lagt sig op af at fremstille heraldikkens og genealogiens muligheder for at anvende den moderne informationsteknologi. Men når det er sagt, må det også tilføjes, at ikke alt forløb helt glat, eller var så godt udført, som det var planlagt. De franske organisatorer synes i særdeleshed at have overset, at fransk kun er ét af den internationale kongres' officielle sprog. Således var det officielle program (med praktiske oplysninger) kun på fransk, desuagtet af kongresserne formelt og officielt er flersprogede, og for det praktiske stod et kongresbureau, der ingen medarbejdere havde, der talte andet end fransk – end ikke tysk eller engelsk. Det er muligt, at fransk er heraldikkens oprindelige sprog, men det er i hvert fald ikke dens eneste.

I forbindelse med kongressen blev det vedtaget, at den næste kongres bliver i Dublin, Irland, i 2002, med den irske vicestatsheraldiker, Fergus Gillespie, som ansvarlig arrangør.

Peter Kurrild-Klitgaard

Virtuel heraldik

Societas Heraldica Scandinavica er nu også kommet "på nettet".

Selskabet har således fået sin egen hjemmeside på adressen www.heraldik.org, og Peter Kurrild-Klitgaard er af styrelsen blevet konstitueret som "webmaster", d.v.s. som redaktør for hjemmesiden (webmaster@heraldik.org).

Hjemmesiden, der findes i to udgaver – en dansk-sproget og en engelsk-sproget – indeholder praktiske oplysninger om selskabet, Heraldisk Tidsskrift, skriftserien Heraldiske Studier, medlemskab m.v.

På hjemmesiden er også links til andre heraldiske selskaber, og der er etableret en selvstændig side for selskabets lokalafdeling i København (www.heraldik.org/hsdk.html), ligesom evt. andre lokalafdelinger, der måtte blive dannet, vil kunne få stillet plads til rådighed.

Skulle tidsskriftets læsere have gode, konstruktive forslag til artikler, informationer e.l., som kunne placeres på hjemmesiden, så modtages de gerne af underteignede.

Peter Kurrild-Klitgaard

Heraldisk litteratur siden sidst

Rik vapenblomning i Östergötland

Per Andersson: *Svensk vapenbok för köpingar, municipalsamhällen och landskommuner 1863-1970* med stadsvapen ej övertagna av kommuner, kommunvapen upphörda 1971-1994 och kommunvapen nytilkomna 1989-1994. Mjölby, 1994. Oktav, häftad, 175 sidor. Pris: 236 SEK.

Per Andersson: *Östgötsk vapenbok*. Territoriella heraldiska vapen i Östergötland för landskap, län, stift, landskapsdelar, härader, kommuner, städer, köpingar, landskommuner, pastorat och församlingar. Mjölby, 1998. Oktav, häftad, 76 sidor. Pris: 95 SEK. Böckerna kan beställas från AB Draking, Föreningsgatan 16 d, 595 51 Mjölby.

En synnerligen flitig heraldiker, då det gäller tillämpad heraldik, är Per Andersson i Mjölby. Han inte endast registrerar vapen, utan komponerar nya vapen på löpande band för territoriella enheter, främst härader och församlingar, som han också förmår häradsallmänningar, församlingar och hembygdsföreningar att anta. På eget förlag ger han även ut böcker, i vilka han publicerar sina heraldiska alster. I Heraldisk Tidsskrift 7:292 granskades utförligt hans bok *Heraldiska vapen i Sverige från 1989*, som före utgivandet av *Ny svensk vapenbok* fyllde luckan beträffande svenska kommunvapen.

Förutom att syssla med regelrätt heraldik är Per Andersson den störste tillskyndaren av fantasilaggor av korstyp för alla möjliga territorier, vilket huvudsakligen torde glädja flaggfabrikanter. Detta strider ju i själva verket även mot hans på andra ställen framförda förord för heraldiska laggor med landskaps-, läns- och

kommunvapen. Till orealistiska yttringar av Per Anderssons författarskap får väl även räknas "Lagskyddade namntraditioner. Ett förslag till ny namnlag", ett betänkande utgivet som "Svenska medborgares utredningar (SMU) 1989:1", där bl a föreslås en invecklad och från dagens namnskick avvikande ordning och i anslutning därtill ett dito släktregister. Till dessa yttringar får väl även räknas att han ansåg det som önskvärt och fullt möjligt att norske kronprinsen Haakon Magnus kröntes till nordisk unionskung på Nordens dag den 25 juni 1997, 600-årsdagen av Eriks kröning till historiens förste kung över hela Norden.

Den första av de två böcker som här är föremål för anmälan, *Svensk vapenbok för köpingar etc.*, är däremot ett synnerligen välkommet verk, som Per Andersson har all heder av. Där dokumenteras nämligen, som ett komplement till hans tidigare bok *Heraldiska vapen i Sverige*, 431 territoriella vapen för 557 huvudmän, till största delen obsoleta. Boken besparar läsaren genomgång av mer eller mindre svåråtkomliga källor.

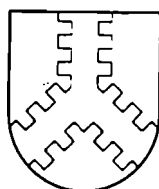
För varje vapen anges bäraren och dess belägenhet och ställning, blasoneringen, fastställdesdata och bakgrundsforklaring till vapeninnehållet. Vapenbilderna är originellt nog kvadratisk utformade, dvs som vapenflaggor. Tyvärr är endast omkring hälften av vapnen avbildade. Visserligen är blasoneringen det väsentliga, men vid en översiktsgranskning går ju figurläsningen avsevärt snabbare och lättare än en textläsning. Vidare är det omöjligt att visualisera sådana vapen som oheraldiskt nog avser enskilda föremål, såsom t ex Vagnhärad, vars vapen innehåller en bandflätning "med mönster från ett gravklot, funnet i Vagnhärad", och Kälarne, vars vapen innehåller en bild av

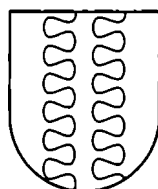
Hannäs

Hov

Järstad

Ringarum

Håsjöstapel. Ett dylikt vapen går ju inte att utforma enbart efter blasoneringen. Av de 261 vapenbilderna är ett 25-tal onödigt nog upp-
reningar av andra bilder.

I *Östgötsk vapenbok* har Per Andersson övergått till att avbilda vapnen i sköldform i stället för flaggform, och samtliga vapen är dessutom avbildade. Han har tydligen det lovliga syftet att heraldisera hela Östergötland och har komponerat 19 häradsvapen, som han också fått godkända av respektive tingsrätt eller häradssällmanning, och inte mindre än 170 församlingsvapen, av vilka 65 antagits av vederbörande församling. En sak som imponerar är hur Per Andersson fått alla dessa församlingar att följa hans rekommendationer. Detta med kännedom om de svårigheter som t ex statsheraldikern har haft med halsstarriga kommunpolitiker. Antingen är vederbörande totalt ointresserade, så att det kvittar detsamma, så länge de inte belastas med några kostnader, eller så besitter Per Andersson stor pedagogisk förmåga.

I denna stora mängd vapen föreligger en viss svårighet att variera innehållen med en mångfald årder, plogar och plogbillar, men i stort sett har han lyckats. I vissa fall anser jag lösningarna smått genialiska. Vad själva vapenbilderna beträffar, är de enkla redskapen bättre teknade än djuren. I vapnet för Oppeby församling överensstämmer dock inte bilden med blasoneringen. Här återges fyra exempel på de av Per Andersson komponerade, antagna för-

samlingsvapnen. Vid läsningen av blasoneringen för Hannäs vapen hajar man dock till: "I fält av guld två blå flanker, den ena kommande från övre sköldkanten och den andra från sköldfoten. och mellan dem ett svart tupphuvud med röd beväring, därest sådan skall komma till användning". Flanker är väl något som flankerar något på sidorna. Förslagsvis kunde man skriva "I fält av guld en av ett uppåtbuktande bågsnitt bildad blå stam och en av ett nedåtbuktande bågsnitt bildad blå ginstam samt däremellan ett svart tupphuvud med röd beväring".

Tyvär är typografin väldigt hopträngd med ett litet typsnitt, vilket försvårar läsningen. Något som emellertid underlättar denna är att författarens språk ändrats från hans tidigare uppsats "Kvalitetsbedömning av heraldiska vapen" i Svenska Heraldiska Föreningens tidskrift *Vapenbild* nr 27 från 1989, som kännetecknades av en kvasiakademisk jargong, som var ganska påfrestande. Varför envisas för övrigt författaren med att hela tiden tala om "heraldiska vapen", vilket måste betecknas som en överbestämning, då man rör sig på det heraldiska området?

Under rubriken "Kvalitetskrav på vapen" anger författaren med rätta att som bilder inte skall förekomma bokstäver, siffror och liknande tecken, men bryter själv mot denna regel i en del av honom själv komponerade vapen. Se t ex vapnen för Gärdserums och Rönö församlingar och förslagen till vapen för

Ås och Åtvids församlingar, som innehåller koppar- och järntecken (för övrigt skall inte järntecknet ha en pilspets, utan ett halvt kors; se Heraldisk Tidskrift 1:365).

Avslutningsvis rekommenderas böckerna som utomordentliga uppslagsverk för svensk territoriell heraldik och lyckönkas Per Andersson i sin heraldiseringsmission.

Lars C Stolt

Rändernas heraldik

Michel Pastoureau: *Rändernas och de randiga tygnas historia*. Övers: Bo Gustavsson. Brutus Östlings Bokförlag, Eslöv, 1998. Kvarto pappband m skyddsomslag, 145 sidor. Pris: 392 SEK.

Den kände franske heraldikern Michel Pastoureau har skrivit en intressant bok på ett heraldiken delvis överlappande område: semiotiken eller, som det kallas i boken, semiologin, dvs läran om kommutativa tecken. Det rör sig om rändernas kulturhistoria i dräkt och miljö och, eftersom en heraldiker behandlar ämnet, även rändernas heraldik.

I 3 Mos 19:19 står "En klädnad av två olika slags garn får icke komma på dig". Detta är grunden till att randiga tyger förr hade dåligt rykte. Varje sann kristen förbjöds på medeltiden att bära randiga kläder; de var reserverade för utstötta och förkastade. I konsten bar djävulen liksom taskspelaren, poeten och musikern randiga kläder. Denna fördommelse av ränderna minskade med tiden, men randiga plagg förblev ett tecken på att den person som bar dem var mindre värd, t ex slavar, tjänstefolk och straffångar. Den blå-vit-randiga tröja som franska örlogsmatrosar bär under bussarongen var anledningen till att de franska sjöofficerare som kommit ur manskapet tidigare föraktfullt kallades för "sebror". Först i nuti-

den har ränderna förlorat sin orenhetsstämpel och är idag stundom högsta mode. Vid läsning av boken slås man av hur mycket symbolik som med god vilja kan utläsas ur randiga mönster.

Enligt författaren skulle 15 procent av alla miljontals medeltida vapen som är kända vara randiga, men här tycks resonemangen bli osäkrare eller åtminstone betydligt oklarare. Författaren konstaterar sålunda att inom heraldiken är randiga bilder i vapen för levande individer eller familjer inte nedsättande, medan ränderna i vapen tilldelade litterära eller fiktiva personer är nedsättande. Särskilt skulle "ginbalkade" vapen ha dåligt rykte och av den "litterära heraldiken" vara reserverade åt förrådiska riddare och illa ansedda personer, särskilt bastarder. Här är det tydligen bastardsträngen som författaren tänker på, som dock inte var förbehållna litterära personer. Vidare sägs att "en riddare utrustad med en *bjälkvis* vapensköld kommer således att ses som en förrådsk riddare, ändå är han inte lika illasinnat svckfull till sin natur som en annan riddare försedd med en vapensköld *delad av en sägskura*".

Tyvärr har språket i Pastoureaus bok tydligen berett översättaren alltför stora svårigheter och resulterat i en märklig svenska. Om man bortser från sådana ofarliga fel som "sjömansskola", då sjökrigsskola avses, "marinofficer" i stället för sjöofficer och att för begreppet stilfull användes ordet "chic", som på svenska har en mer inskränkt betydelse, hänförlig till kvinnomodet, är det då författaren kommer in på heraldik som översättaren gör framställningen minst sagt flummig. Han har uppenbarligen inte förstått det han översatt, och då kan han heller inte gärna göra det förståeligt för läsaren, eller vad sägs om meningen "Däremot skiljer heraldiken noga mellan ränder som uppstår vid uppdelningen av ett plan i ett visst

antal ränder eller band (kallade *delningar*) och de ränder som helt enkelt placeras på ett enfärgat plan (kallade *styckningar*)” eller “En bjälkvis vapensköld blir själv bjälkvis fjällskurad, då dess bårdlinjer är krökta”.

Förutom sammanställningen av termer är det felaktig översättning av enskilda termer som gör framställningen virrig. Sålunda användes i regel termen “plan” i stället för fält, och ett enfärgat dylikt säges inom heraldiken kallas “slätt”. I stället för innehållet i vapen som motsats till form användes “struktur” och i stället för beströdd skrivs “översållad” och med “bårdlinjer” tycks översättaren mena skuror.

Visserligen tackas Jan Raneke för hjälp med facktermerna, men han kan inte gärna ha hjälpt till med alla facktermer och inte heller ha granskat den slutliga texten och det sammanhang som termerna används i. Det är beklagligt att den kände heraldikern Michel Pastoureaux i Sverige drabbats en så dålig översättning.

Lars C Stolt

Flygheraldik

John Cochrane & Stuart Elliot: *Military Aircraft Insignia of the World*. Navale Institute Press, Annapolis, Maryland, 1998. Kvarter, häftad, 137 sidor. Pris: 37 USD. Beställes från Flag Research Center, fax: +17817214817.

Redan Haagkonventionen 1907 föreskrev att militära luftfartygs nationalitet skulle utmärkas. Nationalitetsflaggor, som kunde föras på fartyg till sjöss och även på luftskepp, var av praktiska skäl omöjliga på luftfartyg tyngre än luften, dvs flygplan, som i stället fick på kroppen, vingarna och fenan målade tecken. Nu har glädjande nog utkommit en länge efterlängtd bok om dessa nationalitetsbeteckningar. Vis-

serligen har skilda böcker om flygvapen och märkning av flygplan till och från innehållit uppgifter om dylika beteckningar, men det har i regel enbart rört sig om presensuppgifter, varför någon heltäckande bild aldrig kunnat nås på detta område med ofta svåråtkomliga fakta. Vidare har nationalitetsbeteckningar ofta varit en bisak i dessa framställningar och inte ägnats tillräcklig forskning och källkritik. I den heraldiska litteraturen har detta ämne behandlats mycket sparsamt. The Flag Bulletin XI:2 (1972) hade en artikel av Creighton S. Kern.

Boken behandlar samtliga flygvapen genom åren fram till och med de nya staterna på 1990-talet med färgbilder av nationalitetsbeteckningar och hur dessa är anbragta på flygplan. Här har medtagits flygvapen i sådana efemära statsbildningar som Donrepubliken 1918-21, Västukrainska Folkrepubliken 1918-19, Centralitalien 1920-21, Federationen Sydarabien 1963-67, Biafra 1967-70, Republika Srpska 1992-, Krajina 1993-95, Tjetjenien 1993-94 och fyra sydafrikanska hemländer 1981-94. Till och med den suveräna Malteserorden har fört nationalitetsbeteckning (en röd cirkelyta med gul kant och vitt malteserkors) på flygplan, dock endast på kroppssidan; på vingarna fördes italiensk beteckning.

Den mest gouterade formen på nationalitetsbeteckningarna är kokarden eller rundeln med tre koncentrisk färgytor på grundval av nationalflaggans färger. Denna form blir då minst distinktiv och minst ägnad för sitt ändamål. Identiskt lika märken förekommer till och med på flera håll, och t ex en inifrån svart-gul-röd kokard återfinnes som inte mindre än sex länders nationalitetsbeteckningar. Länder med kokardmärken måste inte sällan byta ut dem vid konflikt med annat land med kokardmärke.

Tidigare var det vanligt med så synliga och färggranna märken som möjligt. Svenska flyg-

plan bar t ex under andra världskriget av neutralitetsskäl särskilt stora märken på kroppsidorna. Sedan Vietnamkriget har detta fått ge vika för en tendens att synas så litet som möjligt. Sålunda har man, förutom på sk spionflygplan, såsom U-2, som helt saknat nationalitetsmärken, i flera stormakter infört sk låg-synlighetsmärken (low-visibility insignia) med svaga eller inga färger alls. (Där kan för övrigt nämnas att svenska flygvapnet inte oväntat apat efter de krigförande stormakterna och försett JAS 39 Gripen med ettärke i ren gråskala.)

Ett fel i boken bör noteras: den svenska örlogsflaggan, som åren 1914-23 var avbildad på fenan på svenska militära flygplan, har i boken fått två i stället för tre tungor.

Boken rekommenderas inte endast för dem som är intresserade av märkning och utstyrsel av materiel ("apparistik") såsom modellbyggare, utan även för heraldiker.

Lars C Stolt

Röda fanor

Margareta Ståhl: *Vår enighets fana – ett sekel fackliga fanor*. Landsorganisationen i Sverige, u o, 1998. Kvarter, pappband, 360 sidor. Pris: 450 SEK.

Samma år som det svenska ordensväsendet firade 250-årsjubileum fyllde Landsorganisationen i Sverige 100 år, och liksom det förra jubileet hugfästes med förnämlig litteratur (se Heraldisk Tidsskrift nr 78), har det senare avkastat en pampig bok, nämligen om de fackliga fanorna. Fackliga fanor, kan det vara något av heraldiskt intresse? Är det inte endast röda dukar med socialistiska slagord och konstnärligt påvra bilder? Denna bok visar emellertid att här möter oss en bildskatt med en rik semiotik och symbolik.

Det är en slösande rikt färgillustrerad bok som Margareta Ståhl åstadkommit. Inför jubileet har det skett en forskning och inventering av de fanor som finns och funnits i svensk arbetarrörelse. Resultatet har blivit bl a en bild-databas om 6000 fanor. Av dessa avbildas några hundra i boken, som behandlar fanornas bakgrund, uppkomst och utveckling från samlingstecken till kampfana. Fanans budskap använder sig av en rik symbolvärld alltifrån gudinnor av olika slag, t ex frihetsgudinnor och segergudinnor, frygiska mössor, kedjor, som stod för både kapitalets bojor, som skulle sönderslitas, och den fackliga sammanhållningen, till de två i ett handslag förenade händerna. Men även sagoprinsar och tomtar har förekommit. Boken går sedan i tur och ordning igenom alla fackförbund och deras fanor.

Av särskilt intresse för denna tidskrifts läsare är de rent heraldiska fanor som tillkom som resultat av att Riksheraldikerämbetet på 1930-talet hade intresserat sig för fackliga fanor. Det var framförallt Gustaf Halldins fanateljé som vände sig dit för att få sina fanförslag godkända. På 1940-talet pågick en offentlig debatt om fackföreningsfanornas "smaklöshet". Chefen för Nationalmuseum Erik Wettergren skrev i Meddelanden från Riksheraldikerämbetet 1945 om dessa fanor som "ställer annat smak-förfall i skuggan". Richard Lindström bredde på i Morgontidningen: "Det finns en mängd av politiska och fackliga arbetarefanor som är en excess i gröslighet". För de heraldiska fanorna blev emellertid acceptansen låg och deras epok i arbetarrörelsen blev kortvarig. Man ansåg bl a att ämbetets förslag var utslag av riksheraldikernas småborgerliga fantasi och att endast yrket och orten kom till uttryck, men inte den fackliga kampen. Särskilt sörjde man över att texten med förbundsnamn, avdelningsnum-

mer och stiftelsesdatum försvann. Detta senare hade man dock åtminstone delvis löst på Svenska Målareförbundets fana från 1951, där förbundsnamnet står på ett textfält upptill ungefär som segernamnen på en militär fana.

Den första svenska röda fanan invigdes den 30 december 1883 av Stockholms Träarbetareförening. Denna fana var en tvärfana eller processionsfana, i folkmun och i boken kallad standar. Denna oegentliga benämning användes tyvärr genomgående i boken utan någon närmare kommentar eller definition, vilket är mindre lyckat, eftersom författaren i ett kapitel om militärfanor använder samma ord och inte anger att standar då avser ett helt annat begrepp. För att undvika missförstånd användes i denna anmälan benämningen tvärfana, då dylik avses. En annan term som är speciell för de fackliga fanorna är toppemblem för det som annars kallas fanspets. Ett elemant som är vanligt på militära fanor är kravatt, men dylik har förekommit endast undantagsvis på fackliga fanor och då helröda. Däremot har det inte varit ovanligt med kordonger, som ju inte förekommer på militära fanor (med undantag av dragonfanor).

En fråga som författaren inte tar ställning till är varför tvärfana är eller var så populär i arbetarrörelsen. Den har ju sin bakgrund framförallt i kyrkan, och ett annat namn på tvärfana är just kyrkfana. Man frågar sig varför den socialistiska arbetarrörelsen i detta hänseende tog efter kyrkan. En fråga tas dock upp av författaren, men där ifrågasätter jag hennes slutsats. Den rör den ovannämnda äldsta fanan från 1883 från Stockholms Träarbetareförening. Denna tvärfana har en bild som författaren anser har ett tydligt samband med dåtidens frimuraresymbolik, nämligen en passare och en vinkelhake ordnade på frimurarevis. Nu är emellertid denna symbol en gammal yrkes-

symbol för snickare, arkitekter och byggmästare. Vidare har passaren den för yrket ifråga mer passande utformningen av en sk bågpassare, och dessutom ingår en rubank i emblemet. Den i bilden förekommande solen kan inte heller återfinnas i frimurarsammanhang. Att träarbetare på 1800-talet skulle känna en sådan samhörighet med ett i en helt annan socialgrupp verksamt ordenssällskap är helt otänkbart.

Intressant är också att studera hur bruket av fackliga fanor skiljer sig från andra fanors bruk. En stor skillnad är att fackliga fanor föres i stort sett vertikalt med doppskon i en bärsele eller ett bandolär på brittiskt vis i stället för snett framåt med bägge händerna eller snett bakåt på axeln. Vidare föres de regelmässigt vid begravningar med sorgflor, vilket ju annars är brukligt endast vid kunglig sorg. Svensk fana liksom militära fanor fälls ju som hälsning för konungen och drottningen och vid hissning och nedhalning av svensk flagga. Fackliga fanor däremot kan tydligen fällas som täcken på ringaktning eller förakt. I boken återges sålunda ett fotografi från första maj 1929, på vilket fanorna sänkes när demonstrationståget passerar gårdar som rekvirerar strejkbrytare.

Boken rekommenderas särskilt för vexillologer och dem som är intresserade av symbolik. De gamla fackföreningsfanorna med inte sällan allegoriska motiv och bilder av arbetsredskap hade trots allt en charm i sitt folkliga bildspråk som talar till känslan, en charm som dagens trista fackliga fanor saknar med en "logo", skapad till högt pris av någon reklambyrå, något som bäst passar ett rederi eller ett enklare affärsföretag.

Lars C Stolt

Den enkla inledning

Kevin Greaves: *A Canadian Heraldic Primer*. Illustrated by Bruce Patterson and Gordon Macpherson. The Heraldry Society of Canada 1998. ISBN 0-9693063-3-4. Häftad, 36 ss, ill i sv-v, utgivaren i distribution.

Andrew Stuart Jamieson: *Coats of Arms*. Pitkin Guides 1998. ISBN 0-85372-870-4. Häftad, 28 ss, rikt ill i färg. The Heraldry Society, London i distribution.

M. D. Dennis: *Scottish Heraldry: An Invitation*. The Heraldry Society of Scotland 1999. ISBN 0-9525258-2-8. Häftad, 24 ss, rikt ill. i färg, utgivaren i distribution.

All vår början bliver svår, heter det. Redan Carl Uggla kallade sin handbok en inledning till heraldiken. Senare författare till handböcker vände sig till en läsekrets, som förutsattes vara bekant med de historiska grundbegreppen. Att heraldiken som sådan skulle intressera amatörer föll inte skandinaviska och tyska handboks författare in.

Annelunda förhåller sig det inom brittisk heraldik. Den bok som i mina tidiga tonår gav mig de första lärospånen var C.R. MacKinnon of Dunakins *Scotland's Heraldry* från 1962. Säger vad man vill om briternas insulära grepp, men de kan skriva heraldik så att det blir båda förståeligt och njutbart, t o m för ett barn. Klassikern framom alla är ju Iain Moncreiffes och Don Pottingers dråpliga *Simple Heraldry*.

Många är de enkla inledningarna som våra brittiska kolleger har utgett sedan dess. De flesta har gått spårlöst förbi såsom utgivna mera av spekulativa än av vetenskapliga skäl. Jag har valt att stanna vid tre häften av senaste produktion, vilka om än varandras motsatser, pekar på nya trender.

Den kanadensiska heraldikens uppgång har varit föremål för flere uppsatser i Heraldisk

Tidsskrift. Intresset är alljämt stort i Kanada och behovet av en lätt tillgänglig handbok uppenbart. Nu föreliggande är ett första försök och utgivaren låter förstå, att man inväntar kommentarer för att sedan kunna utge en ny och förbättrad upplaga. Anslaget är lätt, ställvis humoristiskt och avsikten är att med goda råd bistå den som står i beråd att anta ett vapen.

Det engelska häftet – fastän mindre till omfånget än det kanadensiska – har högre ambitioner. Författaren-tecknaren Andrew Jamieson är en etablerad vapenmålare som själv illustrerat sin handbok med en bedövande bild- och färgglädje. Det begränsade utrymmet medger inga djupdykningar i den vetenskapliga heraldiken, men ger en god bild av brittiskt vapenmåleri när det är som bäst.

Skottland har som känt en förnämlig tradition av högklassiga men samtidigt nybörjaryvänliga heraldiska broschyrer att falla tillbaka på. Dennis häfte är en fullgod representant för dessa. Bild- och färgglädjen är av samma klass som i det engelska häftet, men greppet klart systematiskt. Den som läser Dennis inbjudan till heraldiken lär sig faktiskt heraldikens grunder, visserligen i skotsk tappning. Vapenbilderna föreställer aktuella vapen, vilket ger häftet praktiska användningsmöjligheter.

Greaves handbok vill handleda nybörjaren på ett lättsamt sätt medan Jamieson framhåller heraldikens mångfald och historia. Dennis är den typiske läroboksförfattaren som klart och enkelt men utan ystra sidosprång vill presentera ett kärt ämne. För Greaves läsare blir heraldikens möjligheter obekanta, bland Jamiesons praktstycken känner han sig bortkommen och hos Dennis skyntar pekpinne fram. Den verkliga moderna handboken återstår ännu att skriva, även om dessa tre verk pekar i rätt riktning. Att frambringa en enkel inledning till ett ämne är nämligen det svåraste som finns.

Henrik Degerman

Enhörningar

Sven Christer Swahn: *Den tvinnade enheten. En bok om enhörningar*: Ellerströms förlag, Lund 1998. ISBN 91-7247-000-3. Häftad, 176 ss, c-pris SEK 200,-.

Stor är enhörningen i heraldiken, fastän föga nyttjad i de nordiska länderna. Få är där de vapenbärare, som vågat sig på en så pretentiös bild i sin sköld. Annat är det i t ex den brittiska heraldiken. Den som haft nöjet att höra kända brittiska heraldiker förtälja om sina möten med enhörningar i katedralen i Canterbury, har väl icke undgått att tänka – ack, hade väl jag fått vara med!

Nästan som att vara med själv är att följa den mångkunnige författaren Swahn i hans litteraturhistoriska strövtåg i enhörningens klövspår. Det skall genast sägas att den heraldiska enhörningen blott är en av många. Vi möter också den farmakologiska, mytologiska, estetiska, alkemistiska, romantiska och åtskilliga andra enhörningar. Saga och sanning tvinnas för oss till en enhet liknande enhörningens tvinnade pannhorn. Till slut är vi icke alls förvånade att möta enhörningen skymningsvit en sensommarkväll bland parkens lindar.

Många heraldiska bilder är hämtade ur myter, legender och emblemata. Det är nyttigt att hämta lärdom ur en zoologisk handbok innan man tar itu med att rita lejon och örnar. Till att rita enhörningar hjälper icke zoologiboken; då tar vi i stället till denna bok.

Henrik Degerman

Et kærkommet gensyn

Burke's Peerage and Baronetage, Vol. 1-II, 106th ed. Red. Charles Mosley. Crans: Burke's Peerage (Genealogical Books), Ltd., 1999. 3.347 pp. £295 (hos Heraldry Today).

Nogle gange synes man, at alle de gode standardpublikationer forsvinder, og at kun dårlige nye kommer til. For britisk genealogi har dette været tilfældet siden 1970, hvor det indtil nu sidste bind af den hæderkronede, britiske adelskalender *Burke's Peerage and Baronetage* udkom. Bedre blev det ikke af, at navnet *Burke's Peerage, Ltd.* i forbindelse med omstruktureringer blevet købt af nogle, der bedst kan betegnes som mindre seriøse genealoger.

Værket har aldrig været det eneste på markedet, og siden *Burke's* forsvandt, har man haft det pålidelige *Debrett's*, der ca. hvert femte år er udkommet i fortrinlige udgaver, og de minder da også om hinanden på mange punkter (bl.a. den heraldiske, hvor begge har våbener for alle de medtagne slægter, der er blevet tildelt ét). Men den væsentligste forskel på *Debrett's* og *Burke's* er, at førstnævnte primært er en præsensliste med de nuværende lord'er og baronetter, disses nærmeste familier, og meget kortfattede genealogiske forbindelser til tidligere titelindehavere. *Burke's* er (og fylder) meget mere – og heldigvis viser denne nye udgave, at man har alt det bedste af det gamle kombineret med lidt godt nyt.

Burke's har generelt for hver titel en genealogi, der begynder med den først dokumenterede forfader og/eller titelindehaver – og denne politik tages meget alvorligt. Således begynder f.eks. genealogien for den 4. baron O'Neill of Shane's Castle med dennes stamfader i lige agnatisk linie, Niall Noigiallach, irsk overkonge, der levede i begyndelsen af 400-tallet og fra hvem kongerne af Ulster og Ailech nedstammer. Men *Burke's* medtager tillige alle de væsentligste kendte sidelinier (og denne udgave medtager mange glemte linier), først og fremmest hvis disse på et tidspunkt har nydt godt af en separat standsophævelse, og også selvom linien evt. senere er uddød. Det bliver

særligt imponerende, når der er tale om de "store" slægter, f.eks. afsnittet om jarlerne af Moray, der i realiteten er en meget omfattende genealogi over Stewart/Stuart slægten. Eller om baronetterne Beaumont, hvis genealogi føres tilbage til Engilbert, greve af Bricenne i slutningen af 900-tallet, og hvor linier af slægten har været regerende kejsere af Byzans, konger af Jerusalem, hertuger af Athen m.v. Man bliver således konstant mindet om, hvor forskellig britisk heraldik, genealogi og historie er fra f.eks. skandinavisk.

Det giver et ekstremt stort antal personer, og interesserer man sig for britisk genealogi, kan man tilbringe mange timer på jagt i stamtavlerne. Her vil man – naturligvis – kunne finde adskillige nulevende og afdøde britiske premierministre, såsom Sir Winston (Spencer-) Churchill, barnebarn af den 7. hertug af Marlborough (og hvis egen hustru blev gjort til baronesse Spencer-Churchill), Margaret Thatcher, der blev adlet som baronesse Thatcher (og hvis mand blev baronet), Sir Alec Douglas-Home, 14. jarl af Home, og David Lloyd George, der blev 1. jarl Lloyd George of Dwyfor. Men også andre politikere er med, f.eks. den fhv. minister og NATO-generalsekretær, den 6. baron Carington, og den fhv. vesttyske EF-kommissær Ralf Dahrendorf, der blev baron Dahrendorf som "life peer". Eller arvingerne efter notabiliteter som spejderlederen Sir Robert Baden-Powell, 1. baron Baden-Powell og feltmarskal Bernard Montgomery, 1. viscount Montgomery of Alaimein. Blandt de nyligt nobiliterede "life peers" finder man også komponisten Sir Andrew Lloyd Webber, baron Lloyd-Webber, og reklamemanden Maurice Saatchi, baron Saatchi – men som desværre begge endnu er uden våben. Både våben og stamtavler kan man dog finde for en stribe andre kändisser. Således finder man – naturligvis – afdøde Dia-

na, Prinsesse af Wales, der var datter af den 8. jarl af Spencer, men tillige Camilla Parker Bowles, barnebarn af 3. baron Ashcombe. Men søger man således blandt de yngre grene af adesslægtene, kan man også finde f.eks. skuespillerne Jane Birkin (og dermed hendes mænd, Serge Gainsbourg og komponisten John Barry), Helena Bonham Carter, Ralph Fiennes, Rachel Ward (og hendes mand og kollega Bryan Brown), Caroline Langrishe og Timothy Bentinck (12. jarl af Portland).

Endelig vil heraldikere kunne finde flere fremtrædende britiske heraldikere i *Burke's*, bl.a. Henry Paston Bedingfield, Peter Drummond-Murray of Mastrick, Sir Malcom Innes of Edingight, Robert Noel, Sir Conrad Swan, samt de afdøde Sir Thomas Innes of Learney og Sir Iain Moncreiffe of that ilk m.fl.

Danske og norske vil nok særligt kunne bemærke, at der er en slags dansk-norsk slægt med i denne udgave, nemlig Hambro-familien, hvoraf Charles Eric Alexander Hambro i 1994 blev gjort til baron Hambro (som "life peer"). (Næst her er der desværre ikke et våben; det kunne ellers have været interessant at se, om den nye lord fører et identisk med det danske friherrevåben, som Charles Joachim Hambro blev tildelt 1851.) Danskere og nordmænd vil også kunne fornøje sig over afsnittene om jarlerne af Orkney og Caithness, der helt frem til kong Christian I var nært knyttet til disse lande. Ligeledes vil man under jarlerne af Portland kunne finde fortsættelsen til den i Danmark kendte titel af greve af Aldenburg. Omvendt finder man her også britiske slægter, der har (eller har haft) grene i Skandinavien, såsom Burke, Collett, Cunningham, Douglas, Forbes, Hamilton, Hay, Lyle, Sinclair, Spens og Stewart. (Set fra et snævert dansk synspunkt, er det iøvrigt glædeligt at *Burke's* tilsyneladende holder fast ved identificeringen af

Rollo, hertug af Normandiet, som værende dansker og ikke som så ofte hævdet identisk med den norske jarl, Ganger-Rolf?)

Heraldisk er *Burke's* af imponerende omfang, idet op mod 80-90 pct. af slægterne er repræsenterede med tegning og blasonering af våben. Desværre er det af skiftende kunstnere og dermed også stil og kvalitet, men alt andet ville næppe være muligt. Dermed bliver man vedvarende mindet om, at britisk heraldik har både det smukkeste og det grimme, heraldikken kan byde på. Personligt synes nærværende anmelder, at den skotske generelt er beundringsværdig simpel, mens den engelske for ofte er monstrositeter med 16-19 felter eller løver, der ligner fede pudler.

I den forbindelse skal det særligt positivt bemærkes, at afsnittet om den britiske kongefamilie udover meget grundige biografier også indeholder det komplette våben for næsten hver enkelt prins/prinsesse, der er blevet tildelt ét særskilt. (Her kan man dog undre sig over, at f.eks. våbenet for prins Richard, hertug af Gloucester, ikke er gengivet med Hosebåndsordenens insignier, når de øvrige indehavere af denne orden har denne med.) Det er i øvrigt morsomt at bemærke i hvor mange tilfælde, det engelske, skotske eller britiske kongevåben optræder som dele af lorders våben, f.eks. hertugen af Beaufort (der nedstammer fra kong Edward III og repræsenterer den eneste endnu eksisterende agnatiske linie af det Plantagenetske kongehus, omend gennem to uægte børn), hertugen af Buccleuch og Queensbury, viscount Daventry, viscount Falkland, hertugen af Fife, hertugen af Grafton, marquisen af Milford Haven, jarlen af Moray, grevinden Mountbatten of Burma, jarlen af Munster, baron Raglan of Raglan, hertugen af Richmond og Gordon, hertugen af Saint Albans, baron Southampton, og baron Wakehurst m.fl.

Redaktionen af *Burke's* har brugt de mange år til den nødvendige opdatering af stamtavler og våben, men samtidig er der blevet ryddet ud i en del af de mere tvivlsomme genealogier. Som noget nyt har man også tilføjet små oversigter over slægternes primære besiddelser, samt kortfattede, men ofte ganske interessante, historier for og beskrivelser af disse.

Alt i alt er der tale om knap 100.000 nulevende, heraf 30.000 med adresser, og et forbilligt indeks på hele 200 sider! Værket er samlet i hele to mammutbind på hver ca. 1.600 sider, hvilket er et klart fremskridt; kender vi vide, hvor svært det var at jonglere de gamle 2.000 sider tykke bind, der efter nogle år begyndte at brække i mange dele. Samtidig er typografien blevet større og bedre.

Dette er alt i alt et imponerende værk, som mange uden tvivl med fordel vil kunne stifte bekendtskab – og tillige en sand genealogisk skattekiste. Det eneste minus er prisen, som uden tvivl vil afholde en del fra at anskaffe sig værket. Men hvis den gør det, så prøv at få det nærmeste større bibliotek til at anskaffe et eksemplar. Ellers ved man ikke, om der kommer flere udgaver.

Peter Kurrild-Klitgaard

Et trist gensyn

Almanach de Gotha: Genealogy, 1998: Vol. I: Part I, Reigning and Formerly Reigning Royal Houses of Europe and South America; Part II, Mediatized Sovereign Houses of the Holy Roman Empire. Red. John Kennedy m.fl. London: Almanach de Gotha, Ltd., 1998. 671 pp. £50.

Mens den nylige genudgivelse af *Burke's Peerage and Baronetage* er en stor gevinst for den personalhistorisk og genealogisk interesserede, kan det samme bestemt ikke siges om nær-

værende værk, der aldrig burde være udkommet i denne version.

I 1944 udkom den indtil nu sidste udgave af *Almanach de Gotha*, der var udsendt siden 1763. I næsten to hundrede år havde dette været det mest hæderkronede og respekterede fyrstegenalogiske opslagsværk, anerkendt for dets grundighed og pålidelighed. Men med 2. verdenskrig mistede udgiverne trykkeriet og arkiver m.v., og siden har genealoger og personalhistorikere måttet ty til en række andre, ikke helt så gode eller stabile kilder. Af høj kvalitet men kort levetid har været to bind af *Burke's Royal Families of the World* (1977, 1980) og den fransk-sprogede *Le Petit Gotha* (1993). Blandt de mere etablerede værker har været en jævnligt udkommende engelsk-sproget særudgave af *Annuaire de la Noblesse de France*, samt *Gotha's* eneste virkelige konkurrent, den siden 1951 udgivne *Genealogisches Hand-buch des Adels*, der med jævne mellemrum udsender opdaterede genealogier for fyrsteslægterne.

Gennem det seneste årti har Charlotte Pike arbejdet ihærdigt med at forsøge en genetablering af dette værk. For få år siden blev det klart, at Pike havde erhvervet retten til navnet fra de oprindelige udgivere og var ved at være klar med en ny udgave, men med kort varsel blev forlaget overtaget af John Kennedy, der har sendt dette bind på gaden.

Det er tilsyneladende sket alt, alt for hurtigt. Ganske vist er det prisværdigt, at man nu for første gang i mere end 50 år har et værk, der i princippet skulle omfatte samtlige europæiske fyrsteslægter, men det er så som så, hvad der er kommet ud af det. Allerede "dækningsgraden" er problematisk: Således mangler hele den 3. del fra den gamle *Gotha*, d.v.s. de titulære fyrste- og hertugslægter, der aldrig har regeret.

Og det er ikke altid, at det er bedre at være udkommen end fuldkommen. Bogen er således præget af et næsten uendeligt stort antal tryk-, slå- og stavfejl. Dertil kommer utallige eksempler på forkerte eller helt manglende årstal og/eller datoer for fødsler, vielser, skilsmisser og dødsfald, manglende ægtefæller, manglende børn, manglende titler, m.v. Konsekvensen er, at personer, der har været døde i mere end et årti, er opført som levende, levende som ikke-eksisterende, gifte som ugifte, og ugifte som gifte. Fejl kan altid forekomme, og en anmelder – og læser – bør være storsindet, når man står overfor et så omfattende værk, der reelt er et helt nyt. Men der er en grænse, og den er her mere end overskredet.

Det ville være for omfattende at opremse tilnærmelsesvis alle fejl, men nærværende anmelder forsøgte at opdatere afsnittet om Danmark ved dels at rette fejl og dels at tilføje mangler i forhold til de opstillede kriterier. Det resulterede i omtrent 300 (!) ændringer. Disse inkluderer deciderede fejl, såsom oplysningen om at prins Joachim og Alexandra Manley blev viet på Fredensborg Slot, samt manglende vielser og børn m.v., som let kunne have været korrigeret ved opslag i *Hof- og Statskalenderen* eller *Danmarks Adels Aarbog*. Det samme kunne de danske kongeliges dekorationer, der mærkværdigvis er med for nogles vedkommende men ikke for andres. Hertil kommer komiske stednavne som "Århus", "Jægerborghus", "Grasten Castle", "Schloss Charlottenlund" og "Jagdhaus Trend". Det kan som en kuriositet også nævnes, at i den historiske introduktion til afsnittet om "Holstein" omtales hertugdømmet Sønderjylland/Schleswig som havende værende nedarvet siden 1115. Det indikerer, at redaktionen i hvert fald undertiden ikke har anet, hvad man skrev om.

Oveni dette kommer en række redaktionelle dispositioner, der kun kan betegnes som højest besynderlige. Et eksempel er disponeringen af afsnittet om Bourbon-slægten. Siden den endelige afsættelse af Bourbonerne i Frankrig og i Parma og De To Sicillier, har dette dynasti i *Gotha* været samlet i ét afsnit. Så sent som i 1944 gjorde man dette, med de enkelte linier ordnet genealogisk efter senioritet. I den nye udgave har man – uden forklaring – valgt at vende genealogien om, således at rækkefølgen nu er "Bourbon-Orleans" (for efterkommerne af borgerkongen Louis Phillippe), "Bourbon-Parma" (for efterkommerne af de tidligere regerende hertuger af Parma m.v.) og "Bourbon-Two Sicilies" (for efterkommerne af de tidligere konger af De To Sicillier). Derved kommer det uvilkårligt til at se ud som om Orleans-linien er den primære og "ældste", mens den faktisk er den yngste. Samtidigt har man her udeladt enhver reference til hele den spanske linie (hvoraf den nuværende spanske kongefamilie kun er en mindre del), desuagtet at denne faktisk siden 1883 har været den ældste linie af huset Bourbon – og var opført som sådan indtil 1944.

Mest besynderligt er afsnittet om Rusland. Her anføres som overhoved for dynastiet ikke dén, man umiddelbart kunne vente, nemlig Maria Vladimirovna (født 1953), datter af den sidste generelt anerkendte mandlige medlem af dynastiet, storfyrst Vladimir Kirillovich af Rusland (1917-1992), som selv den russiske stat anerkender som Romanovernes legitime arving. Der er talrige diskussioner om, hvorvidt hun er dette eller ej, men hvis man vælger at ignorere spørgsmålet om jævnbyrdige ægteskaber, er den eneste anden, logiske mulighed Paul (Romanovsky-) Ilyinsky (født 1928), der som søn af storfyrst Dimitri af Rusland (1891-1942) nedstammer fra kejser Alexander II

(1818-1881) og i lige agnatisk linie er den nærmeste slægtning til kejser Paul (1754-1801), der formulerede successionsreglerne. Men her anføres derimod som dynastiets overhoved en ganske ny kandidat, prins Nikolai "af Rusland". Denne, bedre kendt som prins Nikolai Romanov (født 1922), er ganske vist formand for Romanov Familiens Sammenslutning, og hans egen fader var kejserlig russisk prins, og som sådan nedstammer han fra Alexander IIs fader, kejser Nikolai I (1796-1855). Men faderens ægteskab var lige så morganatisk som storfyrst Dimitris, og der er ingen måde, hvorpå kejser Pauls meget eksplicite og restriktive successionsregler kan drejes eller fortolkes på en sådan måde, at husets overhoved lige præcis måtte være Nikolai Romanov. Denne disposition er så besynderlig, at man må spørge sig selv, hvad der ligger bag den, men en forklaring gives ikke.

Skal man knytte nogle bemærkninger til heraldikken, kan man sige, at der er meget lidt af den, og at dét, der er, er forbavsende dårligt. De tidligere regerende slægter har alle blasoneringer af slægtens eller overhovedets våben men – i modsætning til f.eks. *Burke's Royal Families* – ingen illustrationer. Hvad der er sværere at forstå er, at ingen af de mange medietiserede tyske fyrstelægter i 2. del har blasoneringer af deres våben – desuagtet at disse kunne læses i 1944-udgaven! Men for den sags skyld indholder blasoneringen af det danske kongevåben så mange uforståeligheder og direkte fejl, at det alligevel ville være umuligt at tegne det på den baggrund.

Meget mere kunne siges om dette værk. Papiret er grimt, trykningen er mindre vellykket, og lay-outet er forfærdeligt. Men alt det er småting i forhold til mængden af egentlige fejl og besynderlige dispositioner. Biblioteker og privatpersoner bør spare sig deres penge og

ikke anskaffe sig dette værk, men i stedet nøjes med *Genealogisches Handbuch*. Så kan man i mellemtiden håbe på, at fremtidige udgaver af værket vil få rettet op på dette første forsøg og redde renommeet for dét, der engang var et anset opslagsværk.

Peter Kurrild-Klitgaard

Akantus besejrer døden

Inga von Corswant-Naumburg: *Huvudbaner och anväpn under stormaktstiden*. Uddevalla 1999. ISBN 91-85716-83-9. Inb, 380 ss, rikt ill i färg och sv-v. Ödins Förlag AB, Tranhusgatan 29, S-621 55 Visby, SEK 380,- (förmånspris).

Typiska för utsmyckningen av äldre kyrkor inom det svenska riket är i trä utskurna målade vapen. Under 1600-talets slut bars de med i begravningsprocessionen för att sedan hängas upp i kyrkan som en minnestavla över den avlidne. Det nuvarande Sverige känner ca 2000 sådana huvudbaner (även kallade begravningsvapen, vilket egentligen är en samlingsbeteckning för all begravningsheraldik). Därtill kommer ca 500 i Finland samt ett mindre antal i Estland, Lettland och Nord-Tyskland. Seden att föra ett huvudbaner i det adliga (någongång också oadliga) liktåget är belagd från 1300-talet fram till 1800-talets mitt med en kulmination under tiden mellan Westfaliska freden och freden i Nystad.

Ämnet blev egentligen aktuellt under 1970-talet, då prästerskapet och kyrkoråden ville flytta ut de i dåligt skick varande huvudbaner ur kyrkorna. Många ansåg också att minnesvapnen över adliga krigare illa hörde ihop med en jämlik och fredsälskande kyrka. Det svenska riddarhuset tog då initiativ till en inventering av samtliga huvudbaner med sikte på deras konservering. Arbetet omfattar i Sverige först några stift medan hela Finland har

inventerats. Den 20 internationella genealogiska och heraldiska kongressen i Uppsala 1992 ägnades helt den heraldiska begravningen.

Nu har alltså begravningsheraldiken blivit föremål för en doktorsavhandling vid Konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms Universitet. Det skall genast sägas ut att avhandlingen främst ser på huvudbaner ur konsthistorisk synvinkel. Det har emellertid ej skadat att disputanden besitter gedigna kunskaper också i heraldik. Många missuppfattningar har därigenom kunnat undvikas, som t ex den vanliga förväxlingen av oxiderat silver med svart. Kollationer med sköldebrevens blasoneringar har också varit till nytta för framställningen.

Avhandlingen undersöker ca 260 främst högadliga huvudbaner från tiden 1650-1730. Efter inledande kapitel och ett kort avsnitt om utvecklingen före 1650 följer det kanske intressantaste kapitlet. På ca 50 sidor behandlar disputanden heraldiska källor, motiv och deras innebörd, begravnings seder och tidigare litteratur.

Bokens huvudavsnitt utgörs av en studie över den konstnärliga utvecklingen under stormaktstiden. Författaren har lyckats spåra ett trettiotal bildhuggare som tillverkat huvudbaner, trots att dessa ytterst sällan har signerats. Flere är invandrare från Tyskland, men också amiralitetsbildhuggarna i Karlskrona sysslade med vapen på lediga stunder. I synnerhet tre, Jost Schütz, Heinrich Werner och Burchart Precht, framstår som stilbildande och påverkan från kontinenten – ja, ända från Rom – är uppenbar.

Själva vapensköldens yttre utformning är vanligen stereotyp och utgår från sköldebrev eller vapenbok. Det är i de omgivande praktstyckena och i synnerhet i det till ett lövverk förvandlade hjälmtäcket, som bildhuggarens

fantasi får sitt uttryck. Det är signifikativt att bokens enda bild av ett levande föremål visar en romersk akantusplanta; det är nämligen den som dominerar huvudbanerens yttre utsmyckning. Eftersom det rörde sig om vapen för en viss person och icke för hela ätten, kunde praktstycken som troféer och sköldhållare förekomma oberoende av vapnets blasonering.

Inga von Corswant-Naumberg står jämte sin man själv för de högklassiga fotografierna, som också visar baksidor och detaljer av huvudbanerens. Recensenten kan inte låta bli att påpeka, att hon alltid då så är befogat hänvisar till förhållanden i Finland, även om de finska huvudbanerens inte faller inom arbetets ram. Hennes stil är ledig utan att vara överhövan belastad av facktermer.

Två geografiska spörsmål väntar dock fortfarande på svar. Var uppstod den heraldiska begravningsen och hur utbredd var den? Vi vet att seden höll sig längst kvar i Sverige och att huvudbanerens utformning är typisk för Sverige. Men den idéhistoriska bakgrunden byggs ännu blott på Olaus Magnus Historia.

Henrik Degerman

Lavadelshøst i middelalderåret

Christian Hau: *Bjælken, sparren og den halve bjørn. Fra saltindustri til lavadel. Senmiddelalderstudier omkring lavadelsslægten Vinter på Mors*. Eget forlag. Hjørring 1999. 182 s. Illustrationer, heraf to i farver. 200 kr.

Forfatteren har taget det prisværdige initiativ at beskrive en – ikke ukendt – men hidtil ubehandlet lavadelsfamilie kaldet Vinter på Mors. Denne familie optræder hyppigt i Dueholm Klosters diplomatarium, og forfatteren skildrer – foruden genealogien – flere af de lokaliteter, som familien har tilknytning til, som f.eks. Dueholm Kloster og Limfjordscgnen i øvrigt. Han

fortæller også om saltudvindingen på Læsø og om fiskeri og handel i senmiddelalderens Nykøbing.

Af heraldisk interesse er familiens to grene (af Vodstrup og af Nandrup), der fører forskelligt våben, af Vodstrup en bjælke, af Nandrup en halv bjørn. Fremstillingen bygger en del på Oluf Nielsens Dueholmudgave fra 1872, hvad der har sat sine spor i stednavnematerialet. Det gengives ofte i forældede former, som f.eks. Andvordskov for Antvorskov.

Så længe genealogien bygger på hovedsagelig Dueholms diplomatarium går det godt, men bogens anden del, der omhandler slægten Spend, er straks mere problematisk. Hele Spendafsnittet lider under den vildfarelse, at ordet *svoger* i et brev af 1502 af forfatteren er opfattet i den moderne betydning og ikke som betegnende alle (mandlige) slægtninge erhvervet ved giftermål. I dette tilfælde med Bodil Olufsdatter (Lilliesparre) og hendes svoger Jens Spend i Øland betyder det hendes *svigersøn*. Det er så meget mere tydeligt, som fru Bodil betegner sig selv som provst Henrik Olufsens eneste søster og arving og derfor ikke kan have haft en søster Karine Olufsdatter, der skulle have været gift med Jens Spend. Han var derimod gift med fru Bodils datter med Godske Friis (af Vadsøkærgård), Karine Godskesdatter Friis, og havde i dette ægteskab sønnen Godske Spend til Kvistgård og Øland. Denne sammenhæng ses også i Danmarks Adels Aarbogs nye stamtavle fra 1942 over familien Friis, men forfatteren sværger mærkeligt nok til den gamle fra 1886.

Jens Spend til Kvistgård og Øland blandes desuden sammen med Jens Spend til Udstrup, hvad der også er tilfældet i adelsårbogen.

Jens Spend til Kvistgård og Øland besegler selv med et våben med trækker i skjoldfoden, da han i 1528 (til Øland) med sin hustru råd

Til venstre ses Jens Spend til Ølands segl fra 1528. Nedenunder ses en tegning af skjoldfiguren i seglet.

og samtykke sælger de to af svigermoderens – fra dennes bror hr. Henrik Olufsen nedarvede – gårde Damsgård og Hedegård i Borbjerg sogn i Hjerm Herred til hr. Predbjørn Podebusk. De selvsamme gårde havde han pantsat den 27. juli 1518 (af Kvistgård) til Niels Skriver i Hjermgård, men her er hans segl ikke bevaret. Brevene er bevaret i Ravnholtarkivet i Det Arnamagnæanske Institut. Det er denne transaktion, som i Eline Gøyes Jordebog gengives i foretjet form s. 492.

Da Spendslægtens segl kun er bevaret i meget ringe omfang, har dens genealogi været meget usikkert opstillet i adelsårbogen. Der foregår som nævnt megen sammenblanding af f.eks. de forskellige bærere af navnet Jens Spend og Godske Spend indbyrdes, og adelsårbogens slægtsopstilling (fra 1918) bør, som også bemærket af Knud Prange tidligere i bogen Heraldik og Historie, revideres. Det gælder også forfatterens opstillinger på fig. 11 (s. 64) og fig. 21 (s. 148), desuden siderne 83 ff. og 114 ff., ligesom tolkningen af våbene på tavlen fig. 18 (s. 116) må betvivles.

Det står nemlig nu helt klart, at der er tale

om to linjer, hvoraf den ene, til Kvistgård og Øland, fører våbenet med den takkede skjoldfod (spidser) og vesselhorn på hjelmen, mens den anden, måske delt i til Rammegård og til Udstrup, fører det klassiske Spendvåben med en sparre og ligeledes vesselhorn på hjelmen. Der hersker utvivlsomt et nært slægtskab dem imellem, idet de ofte udmeldes og besegler sammen. F.eks. er den i 1536-recessen nævnte Jens (Andersen) Spend (til Rammegård) (sparre-våben) fætter til den ligeledes nævnte Godske (Jensen) Spend (til Kvistgård og Øland) (spidser), hvilken sidste i adelsårbogen er spaltet i to.

Forfatteren noterer sig korrekt, at Anne Spend, Niels Vinter (af Nandrup's) enke, ikke som angivet i Spend-stamtavlen kan være datter af Godske Spend, da hun fører sparrevåbenet, ligesom det tyder på et ægteskab med en anden gren af Vinter-slægten (af Vodstrup), når hendes søn besegler med bjælke-våben. (Hun kan derfor heller ikke være datter af Jens Spend til Kvistgård og Øland (spidser)). Bogen gengiver flere af de omtalte segl, men mærkeligt nok ikke Godske Spends, hvad der antage-

lig skyldes, at dette påtrykte segl, efter hvad Landsarkivet i Viborg oplyser, er smuldret væk, så kun aftrykket i papiret er tilbage.

Omstående bringes et foto af Jens Spend til Ølands segl under brevet af 1528 tillige med en tegning af selve skjoldets spidser. Denne gengivelse er også svær at se, men hjelmtegnet er to små vesselhorn på en noget klodset hjelm. (Foto: Det Arnemagnæanske Institut).

I de ældste led af Spendtavlen s. 148 kan ærkedegnen Mikkel Spend ikke være søn af Inger Torkildsdatter (Due Glob) i ægteskab med Mikkel Pedersen Spend, idet han i 1423 benævner hende "matertere mee", d.v.s. *min moster*. Fejlen stammer fra adelsårbogen.

Bogens sted- og personnavneregister lader en del tilbage at ønske, hvad angår lokalisering af gods, og der er irriterende mange slåfejl. Det Arnemagnæanske Institut kaldes med undtagelse af et enkelt sted for Arnemagnæanske o.s.v.; sjukefejl, der kunne have været undgået. Hvis forfatteren havde gjort mere ud af godshistorien, kunne fejltagelsen med fru Bodils gods ligeledes være undgået. Man må derfor anbefale bogen varmt for dens Vinterafsnit, men advare mod brug af dens Spendkapitler og oversigter.

Susanne Vogt

Offentlig heraldikk i Schleswig-Holstein

Martin Reimann (i samarbeid med Uta Heß, Jutta Matz og Hans Wilhelm Schwarz): *Die Wappen der Kreise, Ämter, Städte und Gemeinden in Schleswig-Holstein*, Veröffentlichungen des Schleswig-Holsteinschen Landesarchivs 49, Husum: Husum Druck- und Verlagsgesellschaft mbH u. Co. KG, 1997. 415 s. DM 91,59 (hos Amazon.de) ISBN 3-88042-815-8

I 1997 utgav det Schleswig-Holsteinske lands-

arkiv en bok som viser at interessen for og arbeidet med offentlig heraldikk på krets, amt og kommune nivå, er i stadig vekst, om enn det ikke er kommet så langt som i Norden. *Die Wappen der Kreise, Ämter, Städte und Gemeinden in Schleswig-Holstein* innholder omtrent 600 eksempler på offentlig heraldikk som er i bruk i dag, imidlertid er det fortsatt kun halvparten av de potensielt våpenbrukene kommuner m.v. som innen utgivelsen hadde tatt i bruk våpen, slik at det er et stort arbeid som gjenstår før hele Schleswig-Holstein er dekket med henblikk på offentlig heraldikk.

Det foreliggende verk er omfangsrikt og byr på mye interessant lesning. Ikke bare er de respektive våpen giengitt i gode farvetrykk og med blasoneringer og begrunnelser, men i tillegg inneholder boken et vell av informasjon om de kretser, amt, byer og kommuner som er representert i boken. Dersom tendensen med å anskaffe offentlige våpen i Schleswig-Holstein blir en parallell til den nordiske vil det om ikke så mange år bli nødvendig med et bind 2 for å dekke de offentlige forvaltningsenhetene, først og fremst kommunene, som ennå ikke har antatt våpen.

Boken inneholder en grundig innledning med generelle heraldiske betraktninger, for målet med boken, gjennomgang av den schleswig-holsteinske kommunalheraldiks utvikling og situasjon i dag m.v. I tillegg er den utstyrt med gode registre over våpenenes antagelsesdatum, oversikt over de heraldiske kunstnere, fortegnelse over våpenfigurer og en omfattende litteraturfortegnelse. Hvert hovedavsnitt i boken, kretser, amt, og byer og kommuner, har en historisk innledning med en kort redegjørelse for historikk og lovhjemler for antagelsen av våpen av denne kategorien. Innledningen i de tre hovedkategorier er i hovedsak fruktbar, men jeg hadde gjerne sett at man i

avdelingen for byer og kommuner hadde gruppert våpnene alfabetisk innen hver krets, og ikke fortløpende alfabetisk som man har valgt. Denne siste løsningen ville imidlertid vært upåklagelig dersom det hadde foreligget oversiktskart over områdene.

Dette er alt i alt en god bok for dem som interesserer seg for offentlig heraldikk eller for heraldikk i Schleswig-Holstein. Imidlertid er heller ikke dette verket perfekt, det er enkelte ting jeg savner som kanskje er bevisst utelatt, men likevel. Jeg finner det påfallende at man ikke har spandert plass til å sette inn delstatsvåpnet for Schleswig-Holstein med blasering og historikk, i det foreliggende verk finnes det kun på bokens omslag. Etter mitt skjønn ville det vært en naturlig start på rekken av våpengjengivelser. Jeg savner også et kart som viser Schleswig-Holsteins inndeling i kretser, amt og kommuner, dette ville medført en enklere sammenligning av våpen i forskjellige kretser og amt, samt at man gjennom et slikt kartverk ville fått en oversikt over våpenletheten; altså i hvilke kretser og amt hyppigheten av våpen er størst. Det ville også gjort det enklere å orientere seg i den kommunale floraen for lesere som ikke er lokalkjent i Schleswig-Holstein. Jeg savner også gjengivelser av tidligere benyttede våpen og en klarere kronologi over hvor gamle enkelte våpen egentlig er. Bakerst i gjennomgangen av våpnene finnes en gjengivelse i sort/hvitt av våpensegl gitt under den britiske militærregjering i 1946, denne gjengivelsesmåten kunne med fordel vært benyttet også for våpen som har gått av bruk, selv om mitt inntrykk er at det i liten grad har vært tilfelle, har det vært forekomster av det i forbindelse med endringer av administrative inndelinger. Personlig hadde jeg i tillegg gjerne sett en oversikt over de kommuner som ennå ikke har anlagt våpen, samt

hvilke amt og kretser de tilhører slik at forståelsen av den administrative inndelingen av Schleswig-Holstein hadde blitt enklere.

Hovedkonklusjonen må bli at dette er et godt tilskudd til floraen av bøker som omhandler kommunalheraldikk eller offentlig heraldikk. For lesere med spesiell interesse for dette feltet er foreliggende verk en bok man absolutt bør anskaffe, samtidig som man tør håpe at Schleswig-Holstein om noen år kan utgi et supplementsbind som dekker de forhåpentligvis nyantatte våpen i dagens våpenløse kommuner. Mengden av heraldiske kunstnere som har tegnet våpnene har også bidratt til å gjøre dette til en spennende bok i den forstand at vi side om side blir presentert for tildels svært forskjellige kunstneriske fremstillinger av våpen. Sett i nordisk sammenheng er boken også interessant på grunn av de historiske forbindelser mellom spesielt Danmark og Schleswig-Holstein, et forhold som gjentatte ganger antydes i forbindelse med våpenbeskrivelsene og historikken.

Kaare Seeberg Sidselrud

Klassiker i ny utgave

Adolf Matthias Hildebrandt (19. forbedrede og utvidede utgave ved Ludwig Biewer); *Handbuch der Heraldik Wappenfibel*, Herold, Neustadt an der Aisch, Verlag Degener & Co., 1998. 250 s., gjennomillustrert delvis i farver, DM 44,86 (hos Amazon.de) ISBN 3-7686-7014-7

Hildebrandts Wappenfibel er en klassiker som stadig kommer i nye og som tiden tilsier utvidede opplag. Utgiver er den tyske foreningen for heraldikk, genealogi og beslektede videnskaper – Herold. Den nyeste utgaven, den 19. i rekken fra 1998 inneholder oppdateringer og noe nytt og er på sin måte en glimrende bok for

både begynnere og veteraner innen det heraldiske laug. Jeg vil allikevel anta at det er snakk om kun kort tid før 20. utvidede utgave er på vei. Boken er på mange måter en utfordring til leseren, selv om den inneholder mye nyttig informasjon kan den være tung å komme inn i. Den første utfordringen med Hildebrandts Wapenfibel er hans system for inndeling av heraldiske emner. Systemet minner på sett og vis om det amerikanske Dewey-systemet for klassifisering av bøker, men her anvendt på en enkelt videnskap. For å få et innblikk i oppbygningen av boken eller rettene tenkesettet, tar jeg inn de 9 hoveddelene hans systematiske fremstilling av heraldikken bygger på:

- 1000 Heraldik als Wissenschaft im allgemeinen
- 2000 Geschichte und Entwicklung der Heraldik
- 3000 Wappenrecht und Wappensoziologie
- 4000 Wappenkunde
- 5000 Wappensymbolik
- 6000 Wappendarstellungskunst
- 7000 Bestandsaufnahme der Wappen-vorkommen (Wappensammlungen)
- 8000 Fahnen- und Flaggenwesen
- 9000 Den Wappenwesen verwandte Zeichen

Under disse hovedinndelingene kommer det undernivåer, max 3, som kan føre til et relativt innfløkt system. Selve boken følger en helt annen inndeling med referanser til hovedsystemet i startene av hvert kapittel. I tillegg benyttes deler av systematikken på nytt når heroldfigurer og alminnelige figurer behandles med hhv. nummerserier fra 0000-0999 og 1000-9999, muligheten for en eksakt katalogisering av alle tenkelige varianter av våpenbilder skulle i prinsippet være tilstede.

Et problem med Hildebrandts Wapenfibel

er at når man prøver å presse all tilgjengelig informasjon inn på knappe 250 sider i tilnærmet A5 format, blir det hele veldig kompakt. Som en enkeltstående bok virker den god, men når man går nærmere inn i innholdet sitter den anmelder igjen med inntrykket av at leseren bør ha et meget omfattende heraldisk bibliotek tilgjengelig.

Hvert kapittel begynner med en plassering innen Hildebrandts numeriske system med en eller flere henvisninger, fulgt av et kortere eller lengre avsnitt med relevant litteratur til dette emnet. Boken inneholder iflg. innholdsfortegnelsen totalt 52 plansjer, disse er imidlertid ikke alltid like lette å finne, noen er fargeplansjer og skiller seg klart ut, atter andre begynner midt på en side og går over en eller flere sider. Dette er formodentlig gjort av plasshensyn, for å kunne presse mest mulig informasjon inn på færrest mulig sider.

Når dette er sagt er det også mange gullkorn å finne i denne boken med tildels gode illustrasjoner og mengder av nyttig informasjon for alle som beveger seg inn på tysk heraldikk. Et interessant kapittel er kunstepokenes innflytelse på det heraldiske uttrykk, igjen blir rokokko og biedemeier stemplet som en heraldisk forfallstid, og forfatteren har trukket frem noen eksempler på dette hvorav ihvertfall ett er et godt eksempel på dårlige proposjoner. Imidlertid vil det her som til alle tider være den enkelte kunstners dyktighet som er avgjørende for den kunstneriske kvaliteten på våpentegningen. Den omforente holdning på spesielt 1700- og 1800-tallet var en heraldisk forfallstid har selvsagt mye for seg, men man risikerer å se seg blind på de negative utslagene fra epoken, og glemmer helt at man til alle tider har funnet god og dårlig heraldikk, og at enkelte kunstnere som f.eks. Albrecht Dürer i enkelte våpentegninger tok seg meget store friheter i

forhold til de skjematiskse forhold mellom skjold, hjelm og hjelmtegn som antydes hos Hildebrandt.

Når man tar for seg kapitlet Wappenbriefe – Adelsbriefe, virker det som man alt for sent setter et skille mellom våpenbrev og adelsbrev. Det er teksten i hvert enkelt dokument som avgjør om dette er et våpenbrev som stadfester retten til å bruke et våpen uten å endre mottagerens standtilhørighet eller om brevet også innebærer en nobilisering. Andre interessante kapitler omhandler dagens heraldiske bruk og uttrykk, retningslinjene for antagelse av nye våpen er noe mer tvilsomt etter mitt skjønn, her oppfordres det til å lete høyt og lavt etter noe som kan skape et talende våpen, symboler fra familie, yrke, interesser etc. Dette ser jeg som et av de største problemene for mange heraldiske interesserte – nemlig at ethvert element i et skjold (og hjelmtegn) oversymboliseres slik at sluttresultatet lett blir synlig eller symbolsk overlesset. I heraldisk sammenheng kan man vel trygt bruke uttrykket "less is more" når det gjelder utforming av nye våpen.

Kapitlet om våpenrett, adelsrett og navnerett gir interessante innblikk i tyske forhold, men må tas med en klype salt i forhold til nordiske forhold hvor den frie våpenretten har stått sterkere. Riktignok oppfatter fortsatt mange et våpen som et adelsprivilegium også i Norden, men det skyldes mer uvitenhet om de faktiske historiske forhold enn en tenkt legal realitet. Muligheten for våpenregistrering i dag fremheves gjennom foreningen Herolds Deutsche Wappenrolle, hvilket formodentlig passer godt for det tyske området, det henvises senere til bl.a. det engelske College of Arms, uten at forfatteren har fått med seg at det i en del år har eksistert egne canadiske, australske og sydafrikanske heroldmyndigheter, for ikke å snak-

ke om det skotske heroldembete med en meget solid tradisjon. Av nyere våpenutstedere kan nevnes spanske myndigheter. Jeg har også sett at en russisk etat har begyndt å utstede våpenbrev, men foreløpig er jeg usikker på hvilken kategori den faller i.

Kapitlet om våpensvindler m.v. er interessant og viktig – det er mange tyver ute på markedet og noen er mer utpekulerte enn andre. Det hadde vært ønskelig at utgiverne hadde satt av mer plass til dette fenomenet. Istedetfor utgir Herold en egen bok om temaet som det reklameres for bak i Wappenfibel.

Under faner og flagg møter vi et fenomen som er gjennomgående i boken. Illustrasjonene er av særdeles varierende kvalitet og man kan spørre om hvilke beveggrunner som ligger til grunn for utvalget; i plansje XLII er det norske statsflagget gjengitt med gale forhold mellom fargene, og ellers i boken finner vi også illustrasjoner som varierer fra de meget bra til de helt håpløse. Et eksempel på sistnevnte finnes på side 31 (plansje VI) som gjengir et våpenbrev som er så tydelig at det er høyst problematisk å få et klart inntrykk av våpenet som er beskrevet i den gjengitte teksten fra våpenbrevet. Her burde forlaget enten spandert en ny avfotografering, helst i farger, av originaldokumentet eller funnet et annet eksempel, det finnes tross alt flere eksempler på våpenbrev fra slutten av 1500-tallet. Flere andre steder er også illustrasjonene av en art som tilsier at nytegninger eller tilbakevendning til originalen hadde vært på sin plass.

I oversikten over heraldiske foreninger finner vi under Skandinavia Skandinavisk Heraldisk Selskab og Suomen Heraldinen Seuva, men derimot ikke Norsk Heraldisk Forening, Svenska Heraldiska Föreningen eller Heraldiska Samfundet, for ikke å forglemme Skandinavisk Vapenrulla som har stått for en

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 225. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i løssalg.

Redaktør

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark.

Redaktionsudvalg

Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gård, SF-034 00 Vichtis, Finland.

Tandlæge Per Hougaard, Bülowsgade 5 B, 2. sal, DK-1870 Frederiksberg C, Danmark.

Adjunkt, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Dalen hageby 54, N-7000 Trondheim, Norge.

Patentkonsult Lars C Stolt, Birger Jarlsgatan 113 A, 4tr, S-113 56 Stockholm, Sverige.

Amtsdirektør, cand.jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, DK-4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 82

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark (næstformand).

Godsägare Henrik Degerman, Irjala Gård, SF-034 00 Vichtis, Finland.

Kolbjørn Ekkje, N-5520 Sveio, Norge.

Dommer, cand.jur. et art. Bertil A Frosell, Bülowvej 30A, 1870 Frederiksberg C, Danmark.

Universitetslektor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Museumsinspektør Ivar Leimus, Eesti Ajaloomuuseum, Pikk 17, EE-10123 Tallinn, Estland.

Cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, Arildsvej 2B, N-0491 Oslo, Norge.

Patentkonsult Lars C. Stolt, Birger Jarlsgatan 113A, SE-113 56 Stockholm, Sverige.

Advokat Tom S. Vadholm, Holgerslystvn. 23A, N-0280 Oslo, Norge.

Forskningsassistent, cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien Heraldiske Studier.

Heraldisk Selskabs styrelse

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, DK-1218 København K, Danmark (næstformand).

Avdelingschef, fil.kand. Tom C. Bergroth, PB 675, SF-20101 Åbo, Finland.

Advokat Hans Cappelen, Olav Vs gate 1, N-0161 Oslo, Norge.

Forskningskoordinator, cand.scient. Steen Clemmensen, Bybækpark 36, DK-3520 Farum, Danmark (sekretær).

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark (redaktør).

Adjunkt, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Nørre Søgade 39, 3. sal, DK-1370 København K, Danmark.

Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark (kasserer).

Statsheraldiker, fil.dr. Henrik Klackenber, Riksarkivet, Box 12541, S-102 29 Stockholm, Sverige.

Departementschef Birgir Thorlacius, Bólstaðarhlíð 16, IS-105 Reykjavík, Island.

Antikvar, cand.mag. Allan Tønnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark (formand).

Forskningsassistent, cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.

